I (41)

JEAN-CHARLES REYNAUD

LURDSKO ČUDO

ROMAN

»Ja vjerujem sada u čudesa . . .« (Str. 85.)

JEAN-CHARLES REYNAUD

LURDSKO ČUDO

SAVREMENI ROMAN

S francuskog prevela
EUGENIJA ŠAH

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA
UREĐUJE DR JOSIP ANDRIĆ
IZDAJE HRV. KNJIŽ. DRUŠTVO SV. JERONIMA
SEDMO KOLO * * * KNJIGA 25.

JERONIMSKA KNJIGA
DVJESTA SEDAMDESETA

Tiskara Narodne Prosvjete z. s. o. j. u Zagrebu.

LE MIRACLE DE LOURDES

1. Mlada poratna djevojka.

»Tatice, tatice, slušaj, šta je novo!«

Petar Montbreuil (čitaj: Monbrej), slavan pisac, koji se proslavio svojim romanima, prekine, iznenađen tim uzvikom u svome poslu, pisanje te pogleda nestrpljivo i ponešto zlovoljno svoju kćerku. Ali tek što joj je zavirio u lice, na njegovu se licu javi samo velika ljubav, i on progunđa nježno:

»Ej, Marizo, kad ćeš već jednom imati obzira prema poslovima svog oca?«

Mariza suspregne malo polet, s kojim je doletjela k ocu, te će ponešto zbunjeno:

»Istina, oče, oprosti!« A zatim doda, jogunica, tobože ozbiljno: »Znaš, nije baš šala susresti uvijek između oca i sebe velikog čovjeka, koji se postavlja među nas...« Ali odmah nastavi s neodoljivim izražajem djetinje veselosti: »Čuj, ne bi li ti tome gospodinu mogao reći, da se na časak udalji, jer imam da svojemu tatici nešto povjerim?«

Ljubav i velika kćerina dražest odagnaše s lica gospodina Montbreuila posljednju nevoljkost poradi prekinutog posla.

»Što, zar je to ozbiljna tajna?«

»Vrlo ozbiljna!«

»Dakle da čujem, jogunice, i nemoj me razočarati.«

Mariza se privine k njemu, cjelune ga u lice, sjedne napola na oslon naslonjača, u kojem je on sjedio, privuče k sebi očevu glavu i upita:

»Ti poznaješ Boba Blacka?.....«

»Boba Blacka?«

»Da, zborovođu Most Famous Colured Jazz.«

»Most Famous?... Sad razumijem još manje.«

»Ali tata, tata, ta zar ne znaš?... Glasovitu crnačku glazbu... jazz, koja svira u među činima

u Music-Hallu kod »Zvijezde«, i o kojoj sada govori čitav Pariz...«

Otac se nasmiješi:

»Ah, da, zaista...«, pa će s nekom šaljivom važnošću: »The Most Famous Coloured Jazz, Bob Black, chef!«

Zatim primijeti:

»Oprosti takvu kažnjivu zaboravnost! No pa što je uradio taj Bob Black?«

»On je privolio, da dođe k nama sa svojim glazbenicima, i mi ćemo ga imati uz posebno povoljne uvjete.«

»K nama?... Mi ćemo ga imati?... Čuj, mala! Priznajem, da ovoga nikako ne razumijem... Kako ti to misliš, da će doći k nama i da ćemo ga mi imati?«

»Eto na, što je još grijeh u tog »velikog čovjeka«! Velim ti, da se on uvijek utisne s tim svojim ozbiljnim licem i odsutnim očima među najboljeg oca i najnježniju kćerku. Tada taj najbolji otac iza svojega neprobojnoga zaklona konačno više i ne vidi svoje najnježnije kćerke i ne zna, da se pod njegovim vlastitim krovom sprema svečanost u počast njezinih dvadeset godina, svečanost, kojoj bi možda zaprijetila čak i opasnost, da ne bude održana, kad bi se njemu prepustila briga, da se sam time pozabavi...«

»Treba li da se ispričam toj najnježnijoj kćerci, što nijesam odmah shvatio, da će na toj svečanosti svirati jazz Boba Blacka?«

»Ne treba, nego samo da je odmah zagrliš...«

Kad ju je poljubio, opet će Mariza:

»Razumiješ li, kako je neobična sreća imati Boba? On nikada ne pristaje da pođe k privatnicima osim za bajoslovnu cijenu... No on je lični prijatelj malog Schlassa (čitaj: Šlasa) — znaš, onoga, koji slaže nekakve lakrdije za music-halle i pjesme za operete. I eto Bob nesamo da je privolio da dođe, nego ne će za nas biti ni preskup.«

Smiješak se gospodina Montbreuila malo pomalo sve više zaoštravao.

»Lični prijatelj malog Schlassa... Zaista udes nas usrećuje... Dakle blagoslivajmo u isti mah udes, Boba i maloga Schlassa!«

»Oče, ako mi se rugaš, onda ti ne ću kazati drugu zamamnu točku naše svečanosti...«

»Ta nipošto, mila moja, ja se ne rugam. Ja se naprosto smijem tvojoj mladosti, tvomu oduševljenju, hirima mladih djevojčica, toliko drugačijih od mladih djevojaka moje mladosti. Deder, kaži mi, koja je to druga zamamna točka...«

Mariza digne glavu pa će pobjedonosnim glasom:

»Jozefina Quaker, crnica-zvijezda, plesat će ples, što ga je ona uvela u modu i koji izaziva oduševljenje: charleston (čitaj: čerlston)!«

Spisatelj malo namršti obrve.

»Vraga!«

»I time je izrazio čitavo svoje zadovoljstvo! A da li ti znaš, da treba nadčovječne snage, dok se ne dobije privola te umjetnice, za koju se svijet upravo trga, i da mi je trebalo silno mnogo vještine, dok nisam postigla taj uspjeh?... Ta pomisli... Jozefina Quaker!«

»Klanjam se tvojoj vještini, dijete moje, i cijenim tvoj uspjeh prema njegovoj vrijednosti... No ipak se pitam, da li je ta plesačica baš sasvim zgodna za naše društvo... Bob Black i njegove čimpanze još kako ako: ako bi i bili u čemu neprilični, to bi bilo samo za naše uši. Ali plesačica Jozefa Quaker! Mislim naime, da se ona vrlo voli odviše lagano odijevati, pa me ponešto uznemiruje pustiti je da pleše po miloj volji...«

Mlada djevojka prasne u smijeh:

»Tata, zar ti tako govoriš? To drukčije nije tvoj običaj. Ali umiri se: mi ćemo joj, što se toga tiče, preporučiti, štogod hoćeš.«

No otac je već nastojao, kako da sačuva ugled svojega liberalnog morala, pa će ozbiljno:

»Treba da me razumiješ. Ne mislim ja, da na toj zabavi baš sve mora biti udešeno po kakvim strogim propisima. Ali znaš, ipak ima izvjesnih granica, koje ne treba prekoračiti. Umjerenost je osobito francusko svojstvo, koje se svakom sviđa.«

Mariza se opet nasmije:

»Ta da, oče, ja te potpuno razumijem, i budi uvjeren, da ne ćeš imati nikome ništa da spočitneš... Ponijet ću se dobro...«

»Tako i treba, mila moja!«

On stisne nježno ruku, koja mu se bila ovila oko vrata, poljubi ručicu, što je ležala na njegovim prsima, zagleda se na čas šutke u Marizu, a zatim će dubokim glasom:

»Moja dobra kćerkice!«

»Moj dobri, mili tatice!«

Časak su ovako ostali zagrljeni u sretnom čuvstvu svoje uzajamne ljubavi, a tada se gospodin Montbreuil odjednom tiho nasmije:

»Tvome ujaku na primjer ne će to biti baš po volji. Jazz i plesačica! Zaprijetit će nam svim Božjim kaznama na ovome svijetu i vječnim prokletstvom na drugome...«

Mlada ga djevojka blago ukori:

»Oče, zašto uvijek prikazuješ ujaka Delaroche (čitaj: Delaroš) barbarom? On ne zaslužuje, da s njime zbijaš samo šalu... Naprotiv on je velik umjetnik, vrlo obrazovan, u srž iskren i najljepša duša, što je poznajem... Uostalom ti o tome misliš isto tako kao i ja.«

Otac pogleda Marizu malo u čudu.

»Zaista, dijete moje, iako nas dvojica stojimo na sasvim protivnom stanovištu filozofskog vjerovanja, nikada mu se nijesam prestao diviti i veoma ga poštivati. No zar tebi kadgod pane na pamet, jogunice, da razmišljaš o tim stvarima?«

»Eto i opet se javlja onaj nesretni veliki čovjek, kojega spomenuh! Kako da me opazi taj veliki čovjek, koji gleda samo u sebe ili preko mene, pa kako bi moj otac, kao čedniji čovjek, svratio svoj pogled na moju malenkost, kad on zaboravlja ukloniti toga velikog čovjeka? Ah, da, tatice, možeš slobodno da se čudiš, ali prisižem ti, da u mozgu tvoje Marize nema posve ništa drugo, osim jazza i charlestona.«

U taj se čas naglo otvoriše vrata poslovnice, u koju uđe gospođa Montbreuil, te s rukom i pogledom, uzdignutim k nebu, oslovi svoju kćer:

»Zaklinjem te, kćerko, dođi mi u pomoć! Evo se već deset minuta prepirem sa tapetarima i stolarima,

koji vele, da će sve stubokom preokrenuti. Čini se, da si ti s njima sporazumna. Volim se ne miješati u to, jer oni će sigurno štogod pokvariti, a ja bih im rekla budalaštine...«

Pa kao da se bojala novog uzrujavanja, gospođa se Montbreuil spusti u naslonjač sva potištena, razvaljenih usta:

»I to je također ideja... Ah, ta današnja djeca!«

Gospođa Montbreuil, koja je isto tako lako popuštala hirima svoje kćeri, kao što ju je i psovala, naginjala je k svakoj pretjeranosti kao i mnoge slabe naravi. To je dokazivala i u taj čas prepustivši se osjećajima i riječima, što se nimalo nijesu slagale sa situacijom. Ona je sebi zapravo bila svijesna, da joj manjka dobar način, ali nikako nije mogla da obuzda svoje nagle ćudi. I ništa je na svijetu ne bi u taj čas bilo moglo spriječiti, da se ne uzbudi poradi priprema za zabavu, za koju je Mariza preuzela odgovornost. A Mariza se ipak isticala lijepom duševnom ravnotežom, koja se sakrivala ispod njezinih prpošnih želja, što su često na oko bile natrušene malo smionim modernizmom. Ona se zapravo ubrajala u onu vrst mladih poratnih djevojaka, koja je novim načinom ponašanja mogla da izazove ogovaranje izvjesnih mrzovoljnih pretjeranaca, koji ili ne promišljaju, što će o čemu reći, ili prenaglo zaključuju. Pošto je rat stubokom prekrenuo sva bića i sve stvari, kako bismo mogli tražiti, da današnja mlada djevojka bezuvjetno bude slika i prilika one nekadašnje? Pošto za vrijeme rata nije bilo kod kuće muškaraca, a poslije rata se njihov broj smanjio, dužnost je podupirati ih u tegobi života ili više ne računati na njihovu pomoć, pa su ti i drugi uzroci pozvali ženu na muškaračke poslove. Onda nije čudo, da se žena, osobito u gradovima, upravo muškarački promijenila i u svojim mislima i u svojim činima. Kako da ona novim putevima ide oborenih očiju, kao što su nekada išle naše bake kao djevojke, kad je eto postalo tako potrebno, da širom oči otvori zato, da se ne dadne zaskočiti nepoznatim zamkama? Licemjernost manje boravi u razotkrivenoj zjeni nego ispod zatvorena oka.

Godine 1914. bilo je Marizi osam godina, pa je prema tome, kad je rat godine 1919. prestao, imala trinaest godina. Dakle strahoviti su se događaji svjetskog rata odigravali, dok je njezino srce još bilo srce djeteta. I tako se nje težina i tragika toga vremena doticala samo površno poput onih strašnih priča, što ih je čitala u nagradnim knjigama. Kao jedinica nije poznavala tjeskobe sestara, a znajući već, da majka naginje na pretjeravanje, nije se ona nikada pravo uznemirila suzama, što su često napunile oči gospođe Montbreuil, dok je otac bio na fronti. I tako mlada djevojka nije o ratu dobila onaj okrutni dojam, što ga je često vidjela u očima svojih starijih drugarica, koje su braću ili vjerenike izgubile na bojnim poljanama i koje su svu onu strahotu omjerile svim svojim ranjenim srcem i u isti mah zrelijim duhom.

Srcem, što je bilo prosto od rana, duhom, u kome nije bilo uistinu bolnih uspomena, nalazeći se u izvrsnom duševnom stanju, sklona veselju, obrazovana, inteligentna, imajući smisla za umjetnost, Mariza je sa svojih dvadeset godina s punim pravom ljubila život u pogledu materijalnom i duhovnom, život, koji je pun varave zavodljivosti, te mlada djevojka zacijelo ne bi ni bila kroz taj vrtlog prolazila, a da ne strada njena čista duša, kad je ne bi od zla zaštićivala njezina čestita i zdrava priroda.

Veliki se mislioci slažu u tom, da je vjera najbolja čuvarica kreposti u žene. Iako je Mariza bila kći jednog bezvjerskog i materijalističkog pisca, ipak je ona bila odgojena u vjerskom duhu, jer gospodin Montbreuil, premda je bio liberalan, što se tiče vjerovanja, nije se nimalo protivio, da gospođa Montbreuil, koja je bila po navici katolikinja, odgaja kćer na kršćanskom temelju. Istina, ta navika nije baš bila u Marizine majke osobito jaka, jer baš nije vršila sve vjerske propise najzdušnije. A sama pouka u vjeri bez živih primjera ne djeluje toliko, pa je zato mlada djevojka, što se toga tiče, postala još i više mlaka, jer su i liberalni nazori njezina oca utjecali na njezinu dušu punu djetinje ljubavi. Je li ta mlakost bila uzrok, što se Mariza unatoč svojoj sposobnosti, da jasno prosuđuje, dala zavoditi životom, u kojem su bile pune pregršti jogunluka, a u kome nije bilo nikakva pravog zanimanja? Ili je bio uzrok tome u njezinoj neiskusnoj mladosti? Bit će i jedno i drugo. Iako Mariza nije bila od onih djevojaka, koje luduju za modom, ipak se ona priljubljivala izvjesnim djetinjarijama mode. Njezino pravo i potpuno ime bilo je Marija Lujza, ali ona je ta dva imena nekako spojila, pa se tako prozvala Mariza odavajući tim, kako ide za nekom prpošnom neobičnošću. Poprimila je također vrlo velik rukopis, a njezin listovni papir bio je veoma šarolik s ogromnim početnim slovima njena imena i prezimena. Noću je počivala na divanu, koji joj je služio umjesto kreveta i na kojemu je danju bila sva sila jastuka i raščupanih lutaka odjevenih u barokne tkanine. Za svoju sobu, koja je sva bila zadojena miomirisima, i gdje je bilo posuda, u kojima su plivale neobične ribice, odabrala je zlatno-crne tapete.

Mariza je rijetko smjela izlaziti sama poslije večere, ali drukčije je uživala slobodu gotovo kao dječak. Danju se mogla, kamo je htjela, izvesti na svome malom automobilu, kojim je upravljala čvrsto i odlučno gotovo muškaračkom rukom. Ona je mogla sasvim gologlava poći k drugaricama i k drugovima, da igra tennis. Išla je k svojim prijateljicama na čajanke, gdje nije bilo roditelja, a gdje su mlade djevojke i mladići pjevali, svirali i uz zvukove gramofona, koji bi sad ovaj sad onaj donio, plesali najnovije plesove: šimi, čerlston i druge.

Ona je dobro položila svoja dva ispita i poznavala je sve najglavnije pisce, jer je mnogo čitala, pa i najnovije knjige, koje joj je preporučivao njezin ujak Delaroche (čitaj: Delaroš). Posjećivala je koncerte, izložbe slika i kipova, sve je htjela da vidi i zna, ali nije zlorabila slobode, koju joj je dopuštala gospođa Montbreuil. U svojoj je čestitoj duši i moralnom zdravlju nalazila volju i snagu, kojom se mogla sačuvati od zla. Zato je Mariza bila jedna od najboljih poratnih djevojaka, kakvih je nažalost iza rata usred pokvarenog svijeta ostalo vrlo malo.

2 Fred i Lucijan, poratni mladići.

»Fred, predstava je gotova, svi izlaze.«

Zvučni glas Marizin poprati kretnju njezine ruke, kojom je krepko prodrmala spavača. Fred podigne vjeđe i pokaza zabezeknute oči:

»Mi smo kod... ?«

I sad on prasne u smijeh.

»Oh, Marizo, vi ste budalasti...«

Fred Lanserol (Lancerolle), sin bogataša, dao se najaviti, dok je Mariza bila zabavljena sa tapetarima i sa stolarima, a kad ona nije odmah došla u salon, gdje je on čekao, Fred nije znao, šta bi drugo radio, da utuče vrijeme, nego da spava.

»Dakle ste tako umorni, Fred, da ste tako brzo zaspali? Ta nema ni deset časaka, što ste ovdje...«

»Nisam umoran, ali kad se nemam čime pozabaviti, odmah mi se drijema.«

Mlada djevojka pokaza na jednu svesku na stolu.

»Eto vam upravo najnovije knjige pisca Henrika Beranda.«

Fred se ni ne potrudi da pogleda to djelo, već samo mahne prezirno rukom.

»Ta vi znate, da ne volim stihove...«

»Ali to nijesu stihovi, to je roman.«

»Ne marim, vidite, ni za romane. Čitanje i ja nijesmo prijatelji.«

On se krepko isprsi i primijeti vrlo glupim tonom:

»Ja, ja sam športaš!«

»To nije razlog...«

Mariza stane da mu tumači, kako šport nije u opreci sa radom ili s duševnom težnjom i da je prema shvatanju stare Grčke potpun čovjek samo onaj, koji u sebi skladno spaja snagu duha i jakost tijela. No Fred skrene sve to u šalu, pa će opet prezirnim glasom:

»No da, Marizo, znamo, da imate dva ispita i da znate napamet množinu stihova. A čemu to? Nauke, književnost, umjetnost sasvim su nepotrebne sada, kada jedan tvornički radnik zasluži više novaca nego jedan pisac.«

Mlada se djevojka nije mogla suspregnuti, a da ne odgovori dosta živo:

»Ali život nije samo u tome, da čovjek radi samo za ono, što će pojesti. Današnje je doba odviše nisko, odviše ružno sa svojom gotovo isključivo materijalnom zaposlenošću, a da ne bismo poželjeli unijeti u život malko zanosna duha i ljepote.«

Fred se grohotom nasmije.

»Zanosna duha?... Izvinite, ja taj jezik ne govorim. A što se tiče ljepote, postoji na svijetu samo jedna: dobar život... A taj se ne stječe ni vašim starim knjigama, ni vašim sanjarijama, ni svim umjetničkim djelima, štogod ih ima.«

Mariza je s jedva suspregnutim prezirom promatrala ovu žalosnu vrstu poratnog muškarca, koji nije ni ustao pri njezinu dolasku i koji je s ispruženim nogama nehajno sjedio u naslonjaču. Fredu je bilo jedva toliko godina, koliko Marizi, a njegovo lice kao da je već bilo životom obilježeno. Njemu je manjkao izraz prave mladosti, koji odaje otvoreno srce i dušu, gdje iskustvo još nije ugasilo plamen, što gori u duši, prostoj od gorčine i prezira. Ta kako da se i vidi na njem što drugo, kad je on čeznuo samo, da se još većma obogati, i kad je mislio samo na jedno: kojim će načinom to postići. Ta njegova je duševnost bila duševnost čovjeka od četrdeset godina, koji predobro znade, da je osjetljivost gotovo uvijek zapreka praktičnom ostvarivanju egzistencije.

Odmah se pokazalo, kako mu je odvratno zadržavati se na području ideje, pa i onda, kad je trebalo da izrekne nazore, koji su mu bili dragi.

»Ali ja nijesam došao ovamo, da razgovaram! Ako ste slobodni i ako vas je volja, povest ću vas u svojem autu, da vidite u kinu prikazivanje velike utakmice.«

On protegne svoj stas, i kod toga se vidjelo, kako je od glave do pete odan modi i kako ga do krajnosti

zaokupljaju materijalne prilike našega zemaljskog života. Zadovoljni smiješak zatitra na njegovu glatkom licu, pa će odjednom :

»No, Marizo, zašto me tako gledate, umjesto da mi odgovarate ? Sviđa li vam se ovo moje novo odijelo ? Priznajem, da ga je moj krojač dobro skrojio.«

Mjesto prsluka imao je, kao svi mladići godine 1926., tako zvani pulover (kao neku vunenu košulju), a preko toga kaputić, koji mu je lepršao oko pasa.

»Hlače su široke, koliko treba,« primijeti on okrećući svoju nogu i pogledavši zadovoljnim pogledom donji dio svojih pantalona, koji je bio širok kao slonova šapa.

»Da, vrlo su široke,« odvrati nehajno Mariza, pa će zatim : »Lijepo je od vas, da ste mislili na mene, Fred. Baš sam slobodna, pa ću rado poći, da vidim utakmicu u kinu. Dozvolite mi dva časa, da uzmem svoj šešir.«

Ona pohiti k vratima, no tu se naglo okrene i primijeti sa smijehom :

»Nadam se, da ćete dotle moći odoljeti snu ...«

Auto je jurio s velikim štropotom. Fred je smionom vještinom jurio kroz mnoštvo, koje je vrvjelo ulicom. Stroj se automobila divnom podložnošću pokoravao promjenljivoj volji svojega upravljača, koji je i na najmanjem slobodnom prostoru htio da razvija mahnitu brzinu, te se naglo zaustavljao tek nekoliko koraka pred zaprekom, kad bi na nju naišao. Uistinu, taj je mladi čovjek bio pravi vještak u vožnji. On kao da je tražio poteškoće, koje je uvijek svladavao, a to ga nije sprečavalo, da govori mnogo i s potpunom slobodom duha. Mariza nije mogla, a da se donekle ne divi toj vještini, koja je iziskivala odlučnosti, smjelosti, bistrine. Promatrala je spoljašnost svojega druga i mislila je u sebi : »Tijelo, ništa drugo nego tijelo... s nekim moralnim odlikama, koje su svojstvene gdjekojoj ljepoti, ali kojima manjka srca i više duha. Pa kad pomisliš, da ima dandanas toliko ovakvih ljudi ! Šteta, što priroda ne pogoduje isto toliko njihovu mozgu i njihovoj duši, jer tada bismo bez sumnje imali zanimljivo čovječanstvo...«

Međutim je Fred s neprestanim oduševljenjem pričao o nekoj boksačkoj (šakačkoj) borbi, koju je sinoć vidio, i to je pričao neobično živo, te je time pokazivao, da se vrlo mnogo razumije u športske vještine. Mariza, koju je od svih športskih igara samo rukomet donekle zanimao, slušala je rastresene rečenice, u kojima se uglavnom radilo o nekom čeljadetu — bez sumnje pobjedniku, čija je glavna zasluga bila u tom, što je brz i vrlo spretan.

Kad je Fred iscrpio taj razgovor, počeo je izricati svoj sud o glazbenim igrokazima, koje je vidio i čuo.

»Zanimive su te moje zabavne večeri od nekog vremena ! Pomislite, zaručnik je moje sestre vraški muzičar i voli samo visoku glazbu. Tada moj otac, kojega, duše mi, ta glazba dira još više nego moju sestru, svake druge večeri kupuje ulaznice za operu (kazalište) i sili me, da i ja idem na tu obiteljsku svečanost, pod prijetnjom, da će, na pođem li, za mene imati laglji džep... Čuo sam već toliko toga, da mi je već te glazbe preko glave. Vi razumijete. Sigurno su oni, koji su stvarali ta djela, željeli dobro čovječanstvu. Konačno, kako vidite, nijesam od toga umro. Istina, jedamput sam se okoristio očevom bolešću, pa sam usred predstave utekao. Skočio sam u jedan auto i dao sam se odvesti u neko zabavište, gdje su igrali crnci. Bila je tamo crnačka glazba, koja mi je nadoknadila sve ono, na što sam, priznat ćete, imao pravo. Ali... izvinite... vi sigurno više volite visoku glazbu...«

»Svakako, jer ona to uistinu zaslužuje. Ali to me ništa ne smeta, da mi se ne bi sviđala i američka ili crnačka glazba, koja uza svoje ritme ima neobične zvukove, vrlo je šaljiva i privlačiva, a znade pokadšto biti i dirljiva, tužna... Ja je samo sudim s drugog stanovišta nego vi.«

Fred zapjeva :

»Divno umiješ govoriti,
U tvoje ću zdravlje piti...«

Zatim pljesne tri puta rukama od nestašluka i dragosti. Uto Mariza krikne, jer se auto bio zaljuljao.

No Fred se nasmije, zaokrene kormilo i natjera auto opet ravnim smjerom.

»Ne bojte se, draga prijateljice... ja se ne bojim upravljati autom.«

On dadne znak jednom drugom automobilisti, čija su se kola dokotrljala tik pred njegova.

»Sudite i sami. Evo baš mladoga Ferranda, koji se hvasta, da je vozač prvog reda, no ja ću ga ipak prestići.«

U taj se čas auto približio Trgu Sloge, gdje je vrvjelo toliko mnoštvo naroda, da tu nije moglo biti ni govora o kakvom utrkivanju. No Fred nije mario za opasnost, nego jurne naprijed i prestigne Ferranda, pa se onda okrene i pozdravi ga pobjedničkim povikom. A zatim nastavi opasnu trku kroz ono silno mnoštvo svijeta kroz ulice i preko trgova, dok nije dojurio do onoga kina, gdje se prikazivala današnja utakmica. Njegovo je lice sijevalo od radosti, i ponosnije, nego da je dobio ne znam kakvu nagradu, klikne on zaneseno:

»No, vjerujete li, da mi nema premca?«

»Proslavili ste Francusku!« vikne Mariza malo ironično, ali bez zlobe.

»Molim?«

»Ništa, moj Frediću, ništa... Požurimo se, da vidimo utakmicu!«

— — — — — — — — — — — — — — — —

Kad se između činova dvorana osvijetlila, spazi Mariza ispred nekoliko redova Lucijana Grenvala (Grainvalla). Osjetila je neku uzbuđenost. Mlada je djevojka sa prozirnim crtama lica, tamnim, ne prevelikim očima, što su svojim sjajem izgledale veće, s tamnosmeđom kratkom, po modi podrezanom, ipak ne prekratkom, ali vrlo gustom kosom, sa zdravim, skladno razvijenim tijelom bila vrlo lijepa, pa su joj udvarali malo ne svi mladići, njezini znanci. No njezino je srce ostalo gotovo neoćutno za sve to udvaranje, jer iako joj možda i nijesu bile neznane one lake sklonosti, od kojih je rijetko koja mlađahna duša izuzeta, ipak zapravo još nije nikada osjetila onaj duboki osjećaj, kojim se vežemo za život. Ali kad su joj pretprošlog mjeseca prikazali Lucijana Grenvala,

očutjela je neobičnu uzbuđenost, kakve nije u njoj pobudio nijedan od njezinih prijašnjih štovatelja. Je li to bila ljubav? Ona je o tom sama sebe ispitivala, a da nikako nije sebi mogla objasniti, šta se to u njoj zbiva. Ipak nije bila daleko od pomisli, da na to treba odgovoriti: jest, to je ljubav.

Uostalom u Lucijana Grenvala kao da i jesu bile sve odlike, koje su mogle da pobude ozbiljnu ljubav. Rođen od bogatih roditelja, koji su umrli prije sedam godina u razmaku od šest mjeseci, nakon što su ratom bili upropašteni, mladi se čovjek našao sam u životu, slabo spreman za krutu borbu o svagdašnji kruh. Ipak je svojom odvažnom dušom svladavao teškoće, a njegova je zasluga bila to veća, što se u današnjem životu mnogo teže zarađuje nego prije i što je pretrpio patnje rata želeći samo to, da postigne što veće blagostanje kao i svi ratnici. Stupivši u dvadesetpetoj godini kao jednostavni činovnik u neko važno nakladno društvo postao je u tridesetoj godini ravnatelj tog poduzeća. Svoje uspjehe imao je da zahvali svome radu, svojoj velikoj inteligenciji i svojim prirođenim duševnim svojstvima. Visok, krepak, tamne kose, s muževnim ali finim crtama lica, na amerikansku podrezanim brkom, bio je ugodan tip polufrancuza i poluengleza, jedan od onih tipova, što ih mnogi današnji slikari toliko vole naslikati. Konačno je u njega bio onaj smisao za elegantno odijevanje, što ga voli većina žena.

Po onom, kako je pogledavao na Marizu, činilo se, da je za nju gojio ozbiljne osjećaje. Nastojanje, da je susreće, zadovoljstvo, što se na njem pojavilo, kad ju je vidio, birane riječi, kojima joj je govorio, kao da su bili ozbiljni dokazi, te kao da nije bilo nikakve sumnje, da će se on odlučnije izjaviti. Ali kad je mlada djevojka razmišljala o njihovim domjencima, kad je raščinjala način Lucijanova bića, nije mogla da dođe do nikakvog stalnog zaključka.

Je li tome bio razlog, što je on pokazivao veliku sklonost k ironiji i što ni u časovima najljepšeg razgovora nije mogao da iz svojega govora potpuno izluči svoj obični ton jetke šale? Ili u tome, što je pokadšto u njegovim očima izbijala čudnovata hladnoća?

Ili što je njegov glas odjednom znao poprimiti trpak prizvuk? Ona to uistinu nije znala.

On ju je u kinu spazio u isti čas, kad i ona njega, i kao obično pokazao je živo zadovoljstvo, ali to je zadovoljstvo popratio izraz neljubežljivosti, kad je prepoznao Freda. Lucijan je predobro znao, kako taj mladić malo vrijedi u Marizinoj duši i srcu. Ali on je bio odvratan njemu, nekadašnjem ratniku, kao što i svi mladići njegove vrste i nehotice uzbunjuju one, koji su bili u ratu i bez kojih bi ovi žutokljunci manje glasno kukurikali.

Lucijan pristupi k Marizi i pošto je hladno stisnuo ruku Fredu, koji se udaljio gledajući u mladu djevojku zlovoljnim licem, upita:

»Zašto mi nijeste jučer kazali, draga Marizo, da biste željeli doći amo? Bio bih vam ponudio svoje društvo.«

On sagne k njoj svoje ugodno lice s umnim očima, u kojima se već jako osjećala prirođena jetkost uz posmijeh njegovih finih usnica. I Mariza osjeti svoju običnu uzbuđenost.

»Drage bih to volje bila prihvatila, Lucijane, ali nijesam nimalo predviđala, da ću izaći. Fred me je malo prije kod kuće iznenadio i predložio mi...«

Da je malo podraži, on se pokaza tobože ljubomoran.

»I vi ste naravno ushićeno pošli s njime! On se vidjeva uz vas češće, nego mu je red... Priznajte, da ne možete biti bez njega...«

»Pa kad bi to i bilo? Taj dječak nije loš,« odvrati ona istim šaljivim glasom.

U Lucijanovu pogledu zatitra ironija.

»Sigurno! I čar njegova duha zaslađuje njegov razgovor... Kakvim vas je govorom očaravao za vrijeme vožnje? Je li vam pričao, kako se veže kravata, kada se oblači kratko crno odijelo?«

»Lucijane, vi se okrutno podrugujete!« Mariza će s blagim osmijehom.

Ali on nastavi nemilosrdno:

»I sada, kad budemo gledali prikazivanje ove velike utakmice, kladim se, da će vam rijetkom srećom pokazivati draž kretnja, skladnost držanja...«

Mlada djevojka upadne s malo odlučnim glasom:

»Idite, zli čovječe! Prave nadmoći nema bez obzirnosti...«

»Vi ste uistinu nadmoćna, Marizo!«

»Ah, tako! Dakle ćete se i meni rugati? Pazite, Lucijane, svi ljudi ne razumiju ironiju, a žene su često nepojmljive.«

Ona se osjeti uznemirenom te se i opet upita, kako da se snađe u tom duševnom raspoloženju. A ujedno je osjetila i potrebu da potpunije obrani mladoga Lanserola.

»Uostalom vi odviše umanjujete Freda. Ako se on tako malo brine za duševni život, to ne znači, da on nema nikakve inteligencije: inteligencije poslovne. U svijetu treba svega, a bez takvih naravi, koje su vezane uz praktičnu stranu života...«

Ona se prekine u govoru, jer je u Lucijanovu pogledu opazila onaj hladni i odrješiti izraz, onu tvrdoću, koju je već više puta primijetila.

»Zašto se prekidate?« upita Lucijan, na čijem je licu sada bio samo smiješak.

»Ja? Ne znam...« odgovori ona.

»Govorimo o drugim stvarima, ako hoćete, jer bismo možda svršili s mišlju, da nijesmo prijatelji...« blagim će on glasom te ju nježno pogleda. »A ipak smo više nego to, zar ne?«

Ona prigne glavu i šapne:

»Možda...«

U taj čas zvono najavi konac međučina. Pošto je do nje bilo prazno sjedalo, sjedne na nj Lucijan. Kad je opet nastavljena predstava, on prihvati njezinu ruku i tako su ostali do konca predstave držeći se za ruku. I ona je morala sebi priznati, da osjećaj, koji ju je prožimao, mnogo naliči sreći.

3. Slavan književnik.

Kad je Fredov auto dovezao Marizu u predgrađe Malakov, pred kuću, gdje je mlada djevojka stanovala sa svojim roditeljima, već je sobar prije deset časaka bio najavio, da je stol prostrt. Marizina majka, koja je vrebala na svoju kćerku, našla je novu prigodu, da digne ruke prema nebu, u času, kad je djevojka dohrlila kao vihor i dobacila riječi:

»Ispričaj me dva časa, dok ne operem ruke!«

A ta se prigoda ponovno desila — ili ju je ona bar izazvala — kad je Mariza unišla u blagovaonicu.

»Zar ćeš uvijek zakašnjavati? A znaš, kako se ja uznemirim..., ako te nema ovdje na vrijeme, pa pomišljam odmah, da si možda stradala. Pa možeš onda misliti, kako sam danas bila uzbuđena znajući, da se kotrljaš u kolima toga ludog Freda.«

Otac se i mlada djevojka pogledaše, a da ne rekoše ni riječi. Taj se pogled, po kojemu su jedno drugo razumjeli, već bio među njima uobičajio, jer su već bili navikli na to, da gospođa Montbreuil u svemu pretjeruje, a iz iskustva su znali, da je šutnja najbolje sredstvo, da se ona opet smiri. Kad se i sada opet smirila nad tanjurom juhe, Petar će Montbreuil svojoj kćeri:

»Fred samo luduje za športom?«

»Da, sve više. Danas više nego jučer, a mnogo manje, nego što će sutra.«

»A bi li se smjelo saznati, kamo te je poveo?«

»Ne, ne bi nipošto, moj dragi oče,« šaljivo će Mariza. »Ali ipak ću ti kazati, jer si to ti... Pošli smo u kino, da vidimo neku utakmicu.«

»Je li bilo zanimivo?«

»Vrlo zanimivo. S pravom sam ugodnošću gledala, kako jedna Francuskinja pobjeđuje neku Amerikanku. Naravski, da bih bila osjetila više ponosa, kad bih bila vidjela kakvog učenjaka, kako kojim izumom

prestizava kojeg stranog učenjaka. Ali ništa zato, i ovo je ugodan osjećaj. Sa stanovišta narodnog nema sićušne oholosti.«

Književnik pogleda Marizu isto onako u čudu, kako ju je bio pogledao, kad se ono s njome razgovarao u svom poslovnom kabinetu. Činilo se, da ju je shvatio.

»Ti misliš vrlo ispravno, dijete moje, i vrlo se dobro izrazuješ.«

Mlada se djevojka nasmiješi:

»Vrlo je lijepo to, što mi veliš, oče, ali nemoj da se tome čudiš, jer je to mnogo manje laskavo... To ti se događa danas već po drugi put... Pa zašto bi ti htio, da tvoja kći bude tako glupa? Ta zar nisam mogla što naslijediti i od tebe kao tvoja kći?«

»Priznajem, da sam malo odveć zaboravio, da si postala odrasla djevojka, i da nijesam pazio na tebe, koliko bi trebalo... Ali ispravit ću taj svoj nemar.«

Marizinim licem plane živahna radost.

»Oh da, oče... A kako to?«

»Duše mi, to još pravo ne znam...« zamisli se on. »Tvoj ujak Delaroš, koga tako rado slušaš, reći će ti, da je moj utjecaj koban, a i tvoja majka jamačno će se pridružiti tome mnijenju...«

»Sigurno,« žestoko upadne gospođa Montbreuil, »ako namjeravaš dirati u vjerovanje, što sam ga primila od svojih pređa i prenijela na Marizu.«

»Sasvim pravo. Moje je mišljenje protkano sasvim protivnim vjerovanjem... Uostalom, razmišljat ću o tome...«

Petar Montbreuil je tim suhim riječima razotkrio, čega je manjkalo njegovoj bezvjerskoj nauci: duha, što stvara apostole. A taj duh postoji samo u dubokoj vjeri, koje on nije imao. Njegova priroda, kojoj su silno godile sve ugodnosti života, odvraćala se od svega, što je bilo protivno njegovim sklonostima. I stoga se desilo, da su ga od vremena, kad je sa svojim naukama dopro do praga ljudske misli, privukli filozofi, koji vele, da poslije smrti prestaje sve. On je mislio, da će s takvim nazorima moći zadovoljavati svojim nagnućima do krajnje granice. Bio je darovit književnik, a pogodovao mu je i udes, pa je tako već

sa dvadeset i pet godina postao slavan i bogat, a uz to se u svojoj tridesetoj godini i bogato oženio. Sada je sa 47 godina bio tijelom i duhom još mlad, član Francuske Akademije, zapovjednik Počasne Legije (to su najveća francuska počasna odlikovanja), pisao je uspješne romane, u porodičnom je životu bio zadovoljan unatoč nekim časovima, kad bi gospođa Montbreuil prevršila svaku mjeru. Bio je obasut svakim zemaljskim dobrom, pa ga ništa ne bi bilo moglo skrenuti od njegove bezvjerske nauke, koja dopušta neograničenu slobodu uživanja.

Ali nije li ipak Petar Montbreuil proživljavao časove, kad bi se u svojoj duši uznemirio pomišljajući na ono, što je onkraj groba? Jest, sigurno. Često bi ga za vrijeme rata, na fronti, kad je smrt kosila okolo njega, kad je u jednom času hiljadu puta mogao doći u dodir s njome, obuzela tjeskoba. Osjećaj božanstvenosti, pojam o besmrtnosti duše, kojom mu je majka katolikinja obilježila njegovo djetinjstvo, dopirao je iz njegove unutrašnjosti sve do njegova srca, do njegove duše, pače se pokadšto dešavalo, da šapuće molitve, koje su mu iz djetinjstva bile zaostale u pameti. Ali ljudi, koji su previše odani zemaljskom uživanju, ne misle pravo na smrt, doklegod ih ona ne povuče do na kraj svojega ponora. Kad se rat svršio i pogibija minula, Petar Montbreuil je dublje no ikada uronio u taj život, koji je toliko volio, a koji zamalo da nije izgubio. Pa tako ga više nije zaokupljala briga za ono, što je preko groba. On je barem tako mislio, jer nas takva briga ne ostavlja baš tako lako. A zapravo se u njemu nešto događalo, što ga je napunjalo nekim čudnim osjećajima. On se, kolikogod je moguće, uklanjao svemu, što bi ga moglo podsjetiti, da nam je određena smrt. On nije pribivao ukopima, osim ako je bio primoran. On nije htio da posjeti koju bolnicu ili teško bolesne prijatelje. Za vrijeme praznika uvijek je našao izliku, da ne mora dugo ostati na ladanju, gdje ništa ne krije groblja, ništa ne upija zvuk smrtnog zvonca. Nesvijestan za razloge, koji su ga gonili, sklonio se u Pariz, da med čovjeka i njegov konačni udes urine što više zabave, koja prikriva smrt pod svim oblicima života.

A po čem je on postao slavan književnik? Da se nije pišući romane poveo za onim bezbrojnim čitaocima, koji se jagme samo za pustolovnim romanima, on bi bio bez sumnje dao djela prožeta dubljim mislima i bio bi valjda spoznao sam sebe. Ali dvije njegove knjige veće vrijednosti, što su izašle za vrijeme rata i koje su ga učinile članom Francuske Akademije, njegovi su čitatelji hladno primili. I tako je on opet postao pisac romanâ, koji se podvrgavao ukusu publike, kakav se vrlo dobro slagao s njegovim ličnim sklonostima.

— — — — — — — — — — — — — — —

»Dakle na što misliš?« odjednom upita gospođa Montbreuil svojega muža, koji je bio uronio u dugu šutnju, izakako je rekao, da će razmišljati o načinu, kojim će utjecati na duševni život svoje kćeri.

»Oh, ni na što!« trgne se on iz misli.

I s izražajem čovjeka, koji se boji, da će opet zapasti u neugodno razmišljanje, on se odmah obrati k Marizi, pa će tobože šaljivo:

»Htio bih te zapravo, kad izlaziš, vidjeti u drugom društvu nego u društvu toga Fredića, jer ako se budem ikada bavio odgojem tvojega duha, ne ću se moći boriti...«

Mlada djevojka istim tonom odgovori:

»Proti čemu? Proti njegovu utjecaju?«

»Da.«

Mariza se nasmije.

»Obećajem ti, da ću učiniti sve, da ti nadvladaš!«

Montbreuil joj pruži šaljivo ruku:

»Hvala, dijete moje, nijesam drugo ni iščekivao od tvoje ljubavi. No reci mi, misliš li, da ćeš u toj vrsti mladih ljudi sebi naći muža?«

»Što se toga tiče, možeš biti miran. Uostalom ni ne pomišljam na udaju.«

Gospođa Montbreuil primijeti:

»Oh, dobro znamo, da ti voliš ispunjavati svoj život samo najrazličnijim zabavama. Za tebe je udaja još preozbiljna stvar. A ipak, kćerko moja, ti više nijesi dijete. Dvadeset godina! Ima ih, koje su u tvojoj dobi već majke. Ali, milo moje, ne velim to, kao da želim, da nas ostaviš.«

»A ja, majčice, ponavljam : ja samo želim ostati uz vas... bar zasada.«

Otac je pogleda šaljivo :

»No, valjda tek ne ćeš reći, da između svih mladih ljudi, s kojima se susrećeš, još nijedan nije bar malo dirnuo tvoje srce.«

Na lice mlade djevojke izbije lako rumenilo. No Mariza se brzo sabere, pa će prostodušno :

»Da, možda ima jedan... ne znam baš pravo... Lucijan Grenval.«

»Lucijan Grenval ?« začudi se Montbreuil. »Doduše slabo ga poznajem, ali na prvi je pogled simpatičan momak, dostojan ozbiljnog osjećaja. A zašto ti nijesi sigurna svojih osjećaja prema njemu ?«

»Mogu li ti kazati ? Kad sam u njegovu društvu, posvema sam smetena, a mislim, da mi je isto tako, i ako samo na nj mislim... Ipak držim, da to još nije ljubav. Ja sam sebi zamišljala ljubav kao nešto veliko, sjajno, koje te osvaja tako neodoljivo, da nemaš vremena oklijevati...«

»Mislila sam, da današnje djevojke nijesu nimalo romantične,« upadne u riječ Marizina majka.

»Oprosti, draga moja,« s osmjehom će njen muž. »To i opet dokazuje, da iznimka potvrđuje pravilo. Uostalom ja baš nijesam tako siguran, da ima i mnogo naših ženica, u kojih bi razbor zauzimao mjesto srca u grudima. Pa iako govore o sebi, kako nijesu romantične, to je samo zato, što princ Amor k njima dolazi u športskom odijelu, u drndanju automobila, umjesto da im se prikaže u uniformi kakva konjaničkog časnika, sa monoklom i finim strukom, hrleći na konju ili pod gotskim svodom kakva drvoreda, što je obrubljen stoljetnim drvećem u parku kakva dvorca.«

»Ti se, oče, uvijek rugaš, ali nema sumnje, da si vrlo blizu istini,« klikne Mariza.

»Nijesam proživio svojih skoro pedeset godina, a da ne bi umio prosuditi stvari, dijete moje. U svakom slučaju što se tiče tvojega Lucijana Grenvala, pričekajmo malo. Vrijeme, koje sve objašnjuje, pokazat će ti, što se točno zbiva u tebi. Ali što se tiče njega, mislim, da ima dosta ukusa, da mu se možeš svidjeti.«

»Čini se, ali još se nije izjavio.«

»Možda to još ne može s bilo kakvog razloga učiniti. Uostalom ponavljam : pričekaj... Upitat ću se glede njega u tvog ujaka Delaroša, koji, čini se, poznaje njegove roditelje i koji mora da i njega dosta dobro poznaje. Što je do mene, opet ti kažem, da mu nijesam nesklon, a mislim, da i tvoja majka sudi isto tako.«

Gospođa Montbreuil digne ruke i oči k nebu, pa će :

»Vidjet ćemo... Ne odlučuje se ubrzo o čitavoj jednoj budućnosti... Ne radi se o šali... To je vez za cijeli život.«

Prijetila je opasnost, da će nabrajati sve općenite nazore o ženidbi. Ali njen muž spriječi taj izljev primirljivim riječima :

»Sve je to istina. Ipak ne ću da o tom mladom čovjeku izrečem neopoziv sud. Ograničit ću se samo da reknem neke stvari, za koje mi se čini, da govore njemu u prilog : na primjer, da je sam u životu bez materijalnih sredstava počeo kao jednostavan pomoćnik u poduzeću, gdje je već nakon sedam godina postao ravnatelj. A uzimam u obzir i to, da bi on baveći se izdavanjem knjiga donekle podržavao našu kćer u atmosferi (zraku), u kojoj je obikla da diše...«

»A u njega ima još i mnogo većih odlika, oče,« s osmjehom će Mariza.

»Kakvih to, dijete moje ?«

»On vrlo voli tvoje knjige.«

Otac se pričini, kao da toj primjedbi ne podaje mnogo važnosti, ali ipak nije mogao spriječiti, da mu se na licu ne pokaže neko zadovoljstvo. Nema književnika, bio on još kako slavan, a da mu ne bi godila pohvala njegovih djela, ma s koje strane ona dolazila.

»Da, on mi je o njima mnogo govorio,« nastavi Mariza, »i ja ti priznajem, da sam kod toga osjetila neki stid.«

»Neki stid ?«

»Jest, da mu ja kao tvoja kći ne mogu odgovoriti. A kako bih to i mogla, kad mi je zabranjeno čitati tvoje romane ? Dobro znadem, da u njima nikada nijesi protuslovio samom sebi — to se možda ne bi

slagalo sa liberalizmom, što ga ispovijedaš — ali, gle, možeš se tome i čuditi, ni ja nijesam mogla da se okoristim tvojim djelima, jer ih njiesam smjela čitati. Jednoga dana otvorila sam jedno tvoje djelo i nijesam doprla dalje od treće stranice. Postidjela sam se... A vidiš, vrlo je žalosno, ako u biću, koje ljubimo i čije dobro srce inače dobro poznajemo, ima čitav jedan dio, koji mora za nas da ostane mrtvo slovo, jer putevi, koji k njemu vode, nijesu vrlo sigurni... Reci, oče, zašto ne pišeš romane, koje svi mogu čitati ?«

Književnik se uzlovolji, pa odvrati ponešto nervozno :

»Jer ja ne pišem dječje knjige.«

»Što, zar se samo za djecu pišu knjige, koje ne smućuju duše ?«

Montbreuil se nasmiješi malo s povisoka.

»Pa valjda se književnost ne će ravnati po volji malih djevojčica ? Konačno drago mi je, da i o tome misliš, i odgovaram ti, da se lijepa djela skoro uvijek rađaju u časovima velike zanesenosti. Pa pošto je čovjek prije svega slab, zato pisac upravo u tim našim slabostima nalazi svoju najbolju građu za romane.«

»Kad bi bar onda nastojali da te slabosti čovječje prikazuju tako, kako bi ih čitatelju omrazili. Ali bojim se, da velika većina ne ide za tim ciljem. A oni, koji ipak idu za tim plemenitim ciljem, mislim, da većinom postizavaju samo protivno. Vrlo je opasno igrati se s vatrom. I mene plaši sve ono zlo, što su kadri da počine ti slikari ljudske rugobe, naročito ako su daroviti i ako uživaju sklonost publike. Neka samo jedna jedina hiljada primjeraka koje knjige prikazuje duše, koje su malo više zaglibile u opačinu ili su pogubno smućene, koliku odgovornost za to nosi pred svojom savješću pisac te knjige !«

Zlovolja, što se već pokazala na književnikovu licu, postajala je sve veća, dok je Mariza govorila.

»Mislim, kćerko moja,« odgovori on suhoparno, »da ti to ponavljaš dobro naučenu lekciju, jer u tvojim riječima razabirem utjecaj nekoga moraliste, kojemu samo manjka reverenda.«

»Što je tebi, oče ?« uznemiri se mlada djevojka. »Doduše, ujak mi je Delaroš u tome smislu već nešto spominjao, ali ti valjda ne ćeš misliti, da ja to govorim...?

Uzbuđenost se pojača na očevu licu.

»Što je do mene, nadam se... Još je dobro, da ne ćeš da svog cca uvrstiš među ljude, koji se koriste ljudskom rugobom, kako si ono rekla. Za svaki slučaj zapamti ubuduće, da nijesam voljan primati lekcije ni od koga !«

On ispije na dušak kavu, koju mu je sobar natočio, zatim ustane i reče :

»A sada, laku noć ! Idem da se poigram s vatrom.«

Mariza pobrza k njemu s tužnim licem :

»Oče, oče, čini se, da sam ti zadala bol.«

Ona ga primi za ruku i prisloni svoju glavu o njegovo rame.

»Nijesam htjela, ta znaš...«

»Razumije se... Ostavi me... Idem raditi,« izvine se on blago.

»Ti ne ćeš otići ovako!« pogleda ga sa suznim očima.

On je malo ublažen brzo poljubi u čelo i pohiti k vratima.

Čim je izašao, Marizina majka klikne s očajnom kretnjom :

»I ti si ga dakle dirnula u živac !«

— — — — — — — — — — — — — — —

Petar se Montbreuil, prije nego će nastaviti prekinutu stranicu, dugo šetao po svojoj sobi. Riječi njegove kćeri slijedile su ga protiv njegove volje i napunjale ga čudnom smutnjom. Razmišljao je o onoj odgovornosti, o kojoj je govorila Mariza. On je promatrao sve, što ovdje na zemlji ne prima ni kazne ni nagrade. Predočivao je sebi svu onu množinu zlikovaca, koji su nesretni. Žalio je, što su ljudi tako nemoćni, da udese u svijetu sve onako, kako bi zlo bilo kažnjeno a dobro nagrađeno. I nehotice je zaželio, da se ono, što ne može biti u ovom životu, produži iznad života zemaljskog.

Ali kod toga ga obuze takva neka tjeskoba, kao ono nekoć, dok je bio na fronti. Ponovno je očutio, da će konačno morati priznati, da ima besmrtna duša i da ima Bog, pa ma koliko se on tome opirao.

4. Jedna zabava.

»Ti si doista luda, moja draga Marizo, da u ovakvu stanju, u kom se nalaziš, uzimaš ledenu kavu,« reče majka Marizi i obujmi svojom rukom rame mlade djevojke. »Nesretnice! Ta naskroz si uzrujana. Još ćeš se prehladiti i razboliti.«

»Ne uznemirujte se, draga gospođo,« upade Fred Lanserol, »Mariza ima samo da mi obeća naredni ples, a ja ću se potrsiti, da se ona tada odmori.«

Marizina majka pogleda neljubežljivo mladoga športaša.

»Vama, Fred, manjka jedan kotač... Kad moja kći ne bi sebi odabirala za kavalire mlade ludove vašeg soja, bilo bi joj manje vruće.«

»Gospođo Montbreuil, vi ste katkada vrlo zlo raspoloženi,« Fred će porugljivo.

»Hvala na vašoj ocjeni! Kako ste duhovit!«

»Majko,« zamoli Mariza, »ne budi danas nervozna. A vi, Fred, nastojte već jednom da poštivate osobe starije od sebe. Danas slavimo moj dvadeseti rođendan, a tu slavu ne smije ništa pomutiti. Hajdmo sada!« prihvati ona Freda za ruku. »Majko, ti nas možeš nadzirati, dok plešemo... Zar ne, Fred?«

Zabava je uspjela vrlo dobro. Mnogobrojni su se znanci bili odazvali to radije, kad su čuli, da će svirati crnačka glazba, koja doista nije razočarala ničije iščekivanje. Svaki je komad, koji je svirala, osvajao slušatelje i plesače sve više i više. I tako se u svim sobama, s kojih su bila skinuta vrata i iz kojih je bilo izneseno pokućtvo, orila vesela i vrtoglava zabava. Čitavo prizemlje služilo je plesačima, a ljudi mirnijeg ukusa ili manje moderni morali su se skloniti u prvi kat, da se ili kartaju, puše ili da mirno razgovaraju.

Na toj su se zabavi, koju je doduše upriličio jedan književnik, našli većinom mladi ljudi, koji su bili

jednako zabavljeni samo trgovinskim pitanjima, jednako zabrinuti samo za dobitak, jednako odani športu ne mareći za duševni život nimalo. Kod sviju si mogao vidjeti istu ne baš pametnu glavu na krepkom tijelu, ista lica bez izražaja u jednakom kroju odijela (smokinga), isto oponašanje američkog načina vladanja, koje je došlo u modu. A i ženski je svijet, koji se na toj zabavi bio skupio, pokazivao ista obilježja. Neke gospođe, koje inače nijesu bile poznate kao škrtice, došle su u tako kratkim suknjama i rukavima te u tako izrezanim bluzama oko vrata, da je to bila prava sablazan. Neke, u kojih je lice od prirode bilo lijepo, iznakazile su se tako, da se čovjek pitao, kako su pod tolikom naslagom šminke i s kosom kao u dječaka podšišanom još uopće mogle ostati lijepe. Za neke opet, koje su još bile mlade djevojke, čovjek bi rekao, da su udate žene, jer su se tako slobodno ponašale. Gledajući taj ženski svijet sasvim su prirodno čovjeku dolazile na oči žene divljakinje iz središnje Afrike, kojima je odijelo samo jedna pregača, koje sebi iz poštivanja prema modi iskrivljuju uši i koje sebi iz koketerije (želje, da se drugima dopadnu) urezuju i upaljuju u tijelo razne cifrarije. I nehotice ti se nametalo pitanje, ne će li i ovdje za kratko vrijeme doći do sasvim jednake mode.

Kad se približila ura međučina u Music-Hallu, Bob i njegovi crnci, koji su za to vrijeme trebali biti u zabavištu, otišli su. Ovo je odsuće bilo predviđeno, pa je bilo utanačeno, da će Montbreuilov automobil crnce odvesti i opet dovesti, što je sveukupno imalo potrajati oko pola sata. Mariza je za to vrijeme predložila razne igre.

No mjesto tih kojekakvih igara navališe mnogi na Marizu, da im nešto pjeva, jer je bilo poznato, da ona zna krasno pjevati osobito američke i engleske pjesme. Mlada djevojka prihvati to drage volje, ali se njena majka uznemireno usprotivi.

»Ne volim, da glumiš, kćerko!«

»Ali majko, zar je to glumljenje?« nasmije se Mariza.

»A što ćeš nam pjevati? Valjda ćeš izabrati barem pristojne stvari?«

»Pa dakako,« upadne u riječ Marizin otac. »Nemoj se, draga moja, mučiti nepotrebnim brigama. Hajde, mala, počni, već te čekaju.«

Otac i kći izmijeniše pogled pun ljubavi. Od one večeri, kad je Mariza izrazila svoje negodovanje nad očevim romanima, otac se i kći opet izmiriše i među njima je opet bio nježan sklad.

Mariza je prateći se sama na glasoviru pjevala redom razne engleske pjesme. Njeno se lijepo pjevanje doista svidjelo. A kada je zapjevala pjesmu »Netko me ljubi« (»Sombody loves me«), glas joj zatitra od nekog nenadanog osjećaja. Ona je u prvim redovima ljudi, što su se bili skupili oko nje, prepoznala Lucijana Grenvala. On se tek sada bio pojavio na zabavi, pa je dosada strah, da on možda i ne će doći, bio za Marizu sjena na slici ove zabave. Ona i sama nije znala, da joj on toliko manjka. Čim ga je ugledala, pokazala mu je svoje zadovcljstvo, što je došao. Kad je zapjevala pripjev: »Netko me ljubi«, nije mogla, a da ga ne pogleda i da mu se ne nasmiješi opazivši, da je on oborio oči, kao da to sam priznaje. Ta je pomisao za Marizu bila u taj čas dostatna, da je napuni srećom. Pa kad je zapjevala posljednju pjesmu: »Hoću da budem sretna«, izgledalo je, kao da joj je želja uslišana u isti čas, kad je bila izjavljena.

Poslije pjevanja pridruži se Mariza Lucijanu i upita ga, zašto je zakasnio. On se ispričao, da je morao poći još na dvije druge zabave. I dok je Fred zabavljao prisutne, njih se dvoje tiho razgovaralo.

»Vi mi nijeste ništa rekli o tim drugim zabavama, Lucijane,« ona će.

»To je moguće... Nije mi se činilo važno... Jedina zabava, što danas za mene vrijedi, jest ova, Marizo, vi to znate.«

»Mislite, da zaista znam?« odvrati ona od šale. »A smije li se pitati, gdje ste to još bili?

»Pa vi ih ni ne poznajete!«

»Okladila bih se, da imaju djece i da su ta djeca dražesne mlade djevojke.«

»Zar ste se već o tom raspitali?« pogleda je Lucijan.

»Sigurno. Dakle to su suparnice?«

Ona je doduše govorila kao u šali, ali se ona bez sumnje manje šalila, nego što je i sama mislila. On je to osjetio i u njegovu se pogledu odrazi neko zadovoljstvo.

»Vama ne može nijedna biti suparnica, Marizo!«

»Odveć ste ljubazni...« ona će malo nervozno, jer joj se pričinilo, da u odgovoru mladog čovjeka nije bilo prave iskrenosti, i jer je mislila, da na njegovu licu razabire malo njegove obične ironije.

U taj čas zasvira glazba novi ples. Lucijan se nakloni Marizi:

»Smijem li vas zamoliti za ovaj ples?«

Ona bez odgovora prihvati ponudu i oni zaplesaše. Ona je šutjela, a on je nakon nekoliko časaka zapita promatrajući je ispod oka:

»Šta je, Marizo? Hoćete li da me počastite sa malo ljubomora?«

Ona trgne ramenima i reče s hinjenom lakoćom:

»Ja? Šalite li se?... A zašto, Bože moj?«

»Lijepo!... Volim, da je tako, jer priznajem, da sam već oklijevao, da li bih vam pripovijedao šaljiv slučaj, što sam ga danas popodne doživio i kojemu, mislim, da ćete se i vi sa mnom smijati.«

I dok su oni dalje plesali, on joj je pripovijedao, da ga je jedan prijatelj poveo sa sobom u kino, gdje ga je glasovita mlada i lijepa Mišelina (Micheline) Desprée opsipala sa neobičnom ljubaznošću. »Iskreno ispovijedam,« zaključi on, »da mi je to ipak laskalo. Priznajte i sami, da mi je moglo laskati.«

Dok je on tako govorio, neprestano je svoju plesačicu promatrao ispod oka i kao da mu je vrlo godilo, kako te njegove riječi djeluju na nju. Mariza je samo šutjela, te je on napokon upita:

»No dakle, što mislite o tome?«

»Mislim, da me vaša pripovijest ni najmanje ne zanima,« odgovori ona suho u namrgođeno.

I pošto je glazba baš bila prestala, ona ga osorno ostavi s riječima:

»Ostavljam vas i prepuštam vas vašim budućim uspjesima, kojih vam ni ovdje ne će manjkati.«

»Marizo !« zamoli on.

Ali ona je već bila nestala u gužvi plesača...

...Bob Black i njegovi crnački muzikaši zanosili su prisutne svojom svirkom sve više i više. Svi su s radošću gledali u ta crnačka lica, u kojima su se bljeskale smiješne oči. Onda je iza ponoći došla i pjevačica i plesačica Jozefa Quaker, praćena posebnim muzikašima. Čim je došla, nastalo je opće komešanje. I oni s prvoga kata dohrliše, da je vide i čuju. Ta se crnačka »zvijezda«, koju je Mariza bila unaprijed dobro poučila, pojavila tako, da svojom pojavom nije mogla da povrijedi ničiju stidljivost. Njezina je pojava naličila crnačkim divljakinjama jedino kričavim šarenilom odijela i igračkama, kojima je bila načičkana. Uz zvukove gitare, izobličena lica, crne podšišane, ljepljive kose, pjevala je dvije poznate pjesme glasom tako oštrim, kričavim i tako neodređenim ritmom, da se te pjesme skoro više nijesu ni raspoznavale i da je slušatelje više zanimala neobičnost plesačice. Zatim je s neuporedivom gipkošću, okretnošću i brzinom izvela nekoliko više životinjskih nego ljudskih plesova, za koje je trebalo neobične spretnosti. Kad je dovršila, oduševljenom odobravanju nije bilo konca ni kraja, pa su se svi gurali, da joj se približe. Ostala je još dugo i bila je prava kraljica ove zabave. Ta njezini čudni divlji plesovi i još čudnije pjesme slagale su se s onim, što današnji gradski svijet voli i što je po gradovima u modi. Ne pita se tu mnogo, što je doista lijepo, nego je rat tako podivljao ljude, da većinom uživaju samo u onom, što je mahnito, oporo, divlje...

5. Ujak Delaroš.

Sutradan ili zapravo još isti dan, jer posljednji gosti ostaviše kuću u šest sati ujutro, sjedili su književnik, njegova žena, Mariza i ujak Delaroš za kavom u malom salonu.

Gospođa Montbreuil promatrala je časak svoju kćer, pa odjednom upita:

»Hoćeš li nam napokon kazati, što ti je? Nijesi ni okusila zajutrak i samo si objesila glavu. Zar je to rezultat zabave, što smo je upriličili u počast tebi?«

»Zbilja, milo moje, šta ti se desilo?« prihvati i otac ljubaznim glasom. »Tiče li se možda stvari tvog srca, koja ne ide u redu? Mislim, da sam opazio, da si se noćas uklanjala Lucijanu Grenvalu.«

Na to se ime Mariza uzbuđeno trgne i mahne rukom, kao da hoće odagnati neku nesnosnu misao, pa odgovori muklim glasom:

»Ah, molim vas, ne bavite se sa mnom... To nije nimalo važno.«

»Nama je i te kako važno!« reče otac. »Dakle ne ćeš nam reći?«

»Pa dobro, reći ću,« napokon će mlada djevojka poniknuvši glavom. »Da, to je poradi Lucijana. On je pokušao da me učini ljubomornom i u tome je uspio. A osobito sam počela sumnjati o njegovim osjećajima prema meni.«

Pisac pogleda ozbiljno svoju kćer pa se obrati k Delarošu:

»Zbilja, ti dobro poznaješ porodicu Grenval, pa ćeš nas valjda moći obavijestiti, što sudiš o tome mladom čovjeku?«

Delaroš kao da se malo zbunio.

»Da, dobro sam poznavao porodicu Grenvalovu, pa znam dobro i Lucijana. No htio bih najprije saznati, da li ga ova mala zaista voli istinito i ozbiljno?«

Mlada djevojka upre u nj mirni pogled.

»Da, ujače, mislim... A zašto?«

»Jer — jer — ne bih rado da te ožalostim... A ipak... ipak moj mi osjećaj i moja dužnost nalaže, da ti ne zatajim ništa, što mislim. Lucijan Grenval doista je momak, koji nadvisuje većinu sadašnjih mladih ljudi. On je inteligentan, obrazovan, radišan, i milija mu je kakva dobra knjiga i umjetnička glazba nego li kakva nogometaška utakmica. On ne pridaje osobitu važnost tome, kakve su boje čarape. On nije prost prema ženama i ne postupa sa starcima kao s dječacima. On je bio u ratu i ponašao se pristojno. On je uglavnom sačuvao izvjesnu moralnu čistoću. Ali on se kao i toliki drugi vratio s bojišta s jedinom željom, da sebi pribavi što udobniji život. A ta težnja u sadašnjim prilikama povukla ga je zlokobnim duševnim smjerom... Kad je naime opet obukao civilno odijelo, snašle su ga tri neprilike, koje se suprotstaviše ostvarenju njegovih želja: propast njegovih roditelja, teška borba sa život i to, da bivši ratnici nisu baš naišli na onu susretljivost i pomoć, kojoj su se nadali. Istina, on je odvažnošću, jakom voljom i radom došao u dosta sjajan položaj, ali on najbolje znade, pod koju je cijenu to postigao i kako mora nastojati, da to ne izgubi. On želi samo to, da postigne još više. On je jedan od onih bivših vojnika, koji su poslije rata uvidjeli, kako uzvišene ideje, plemeniti osjećaji i požrtvovnost za visoke stvari ne nosi mnogo koristi. I zato on teži, da se što većma obogati, i radi na tom svim sredstvima, koja se ne protive poštivanju zakona, a naročito ide za velikim mirazom. Znam na primjer, da je od neko doba u isti mah uzeo na oko dvije mlade djevojke bogatih roditelja...«

Mariza sva blijeda reče:

»On mi je noćas nešto o tome natucao.«

»Zaista? Onda je to samo zato, da izazove tvoj ljubomor i da prosudi, ima li u tebe dosta snažan osjećaj prema njemu... Od triju bogatašica, na koje on baca oko, ti imaš, jadna moja mala, najveći miraz.«

Mlada je djevojka griskala usnice i oči joj se ovlažiše.

Delaroš je pogleda ganuto.

»... Ti si promašio svoje zvanje...« (Str. 36.)

»Oprosti mi, Marizo, što ti zadajem bol, ali vjeruj mi, da te nijesam obavijestio, ti bi poslije trpjela mnogo više.«

No Marizi bila je istina, koju je saznala, odveć tvrda, a da ne bi pokušala, da je pobija.

»A jesi li, dragi ujače, posve siguran o tome, što mi govoriš? Je li to zbilja tako?«

»Da li sam siguran? Niti sam lud niti sam dijete i govorim dosta jasno ono, što znam sasvim sigurno.«

»Dakle on voli samo moj novac?... A možda ipak voli i mene?«

»Moje drago dijete, volio bih da ti mogu ostaviti bar jednu iluziju, ali čemu?... Jesi li ikako uspjela da se uvjeriš o njegovoj ljubavi? Čas prije si rekla, da nijesi. A zašto? Zato, jer je on čovjek, koji sve, što govori, uvijek govori kao u šali. Tako i kad govori o ljubavi. To on radi zato tako, da onda, ako nađe bolju priliku, može reći, da se s tobom samo šalio i da nije ozbiljno mislio. Zar nije tako postupao i s tobom?«

Mlada djevojka sagne glavu. Ona se sjetila, da je Lucijanov način govora doista bio takav, a to je i pobudilo u nje sumnju, da bi taj mladi čovjek imao kakav jači osjećaj prema njoj. Ona se sjetila hladnoće, što je pokadšto izbila u njegovim očima, iz tvrdog zvuka u njegovu glasu, i ona je sad bila uvjerena, da je time odao svoju sebičnu narav, svoju pohlepnu proračunanost. I zato ona odgovori muklim glasom:

»Da.«

»Dakle vidiš, da poznajem toga dobričinu,« zaključi njezin ujak sa sažalnim prizvukom.

Mariza, koja je dosele stajala, klone u naslonjač i stane tiho plakati. Otac priskoči k njoj, sjedne na jedan oslon stolice i privuče svoju kćer k sebi:

»Ne plači, milo moje! Jedan Lucijan Grenval će se još uvijek naći, kad je netko lijep kao ti. Ili bolje, ne, jedan takav ne smije se više naći, ali nadoknadit će se i vidjet ćeš, da ne ćeš na to dugo čekati.«

Mlada djevojka, da ugodi ocu, silom se nasmiješi kroz suze. Njena se majka silno uzbuđena uzvrtjela oko njih, a ujak se Delaroš ushodao nekoliko časaka po sobi šutke, zamišljena čela i s rukama u džepovima. Odjednom digne glavu i progovori :

»I eto, takvi, kakav je Lucijan Grenval, gotovo su svi sadašnji mladi ljudi. Nema tu nikakvih jačih moralnih osjećaja. No u njihovu obranu ponavljam, da su u ratu stradali tjelesno i duševno, i ono, što su u ratu pretrpjeli, izazvalo im je poslije rata tu donekle neutaživu žeđu za uživanjem. Ovo poratno doba, kad je novac postao to dragocjeniji, što se teže zaslužuje, slomilo je uopće krila visokom poletu duše... A to i opet dokazuje, da ljudski moral ne dostaje sam sebi, da je nemoćan, čim slabosti čovječanske uzbjesne svijetom. Ono, što manjka našem dobu, ono, što manjka Lucijanu Grenvalu i njemu sličnima, to je...«

»No do toga smo očevidno morali doći,« prasne u smijeh Marizin otac.

Delaroš mu pogleda čvrsto u lice i progovori glasom, koji je prihvaćao borbu :

»Da, to je — v j e r a.«

Izgovarajući te riječi sine plamen dubokog uvjerenja njegovim licem i poveća duhovnu ljepotu, kojim se to lice odlikovalo. Široko čelo, na kom kao da su prosijevale bogate misli, oštar duh, što se odražavao u velikim očima, sjajan pogled, mršavo, djelomice duhom iscrpljeno lice, gusta, unatrag zabačena kosa, brada i brkovi, sve je to donekle podsjećalo na glavu Kristovu. Pavao Delaroš činio je dojam onoga, što je uistinu bio: dojam mislioca, umjetnika i apostola.

Njega su bili posinili roditelji gospođe Montbreuil, pa je kao i ona bio odgojen u vjeri. Kao đak filozofije osjećao je potrebu nezavisnosti, koja zna da zahvati mnoge duhove, kad im se otvore putevi ljudske misli. Bez obzira na ideje, što ih je primio u svojoj porodici, stao je duboko proučavati razne učene knjige, a deset godina kasnije, u dvadeset i sedmoj godini, pristao je svim svojim umom, svom svojom snagom,

čitavim svojim bićem uz katoličko vjerovanje svojih pređa potkrepljujući svoju vjeru razlozima, koje je smatrao neoborivima. A zato, što su ga podupirali bogati rođaci, mogao se je posvetiti slikarstvu, za koje je bio vanredno nadaren. Upisao se u slikarsku akademiju, no za vrijeme je rata morao prekinuti nauke, te ih je istom godine 1918. opet mogao nastaviti. Pred tri godine dobio je kao slikar veliku nagradu u Rimu. Tada mu je bilo trideset godina. Otada je svojim radom postizavao sve veće uspjehe i postao je jedan od najčuvenijih francuskih umjetnika, a uživao je to veći ugled, što je u najglavnijim novinama i listovima objelodanjivao umjetničke članke i svoje krasne slike.

Cijelo je njegovo vrijeme bilo podijeljeno na njegov umjetnički rad i na požrtvovni dobrotvorni rad u vjerskom duhu. Bio je time previše zaokupljen, te nije imao kada da sebi osnuje vlastito ognjište, pa iako je to pokadšto poželio, pokušao je da se utješi mišlju, da je uza sve to, što nije oženjen, ipak ljudskom društvu koristan. Ali on je u svojoj čuvstvenoj duši zapravo trpio, što je ostao bez drugarice, i njegov je smiješak bio pun tugaljivosti, kad je govorio ciljajući na svoje lice, koje je od napornoga rada bilo veoma omršavilo. »Pa napokon, koja bi me i htjela ? Ja već izgledam kao kakav pristari gospodin.« A ipak bi on bio najbolji muž, jer iako je bio vrlo ozbiljan, ipak je u njega bilo prave mladosti nepatvorena srca i duha.

Kad je dakle Marizinu ocu dobacio : »Da, to je vjera !« — nastavi popraćujući riječi žestokim kretnjama :

»Da, ja to uvijek govorim i nikada ne ću prestati govoriti : vjera čuva ljudskoj savjesti pojam o životu nadzemaljskom i o sudu poslije smrti. Ona sva ljudska djela prati s osjećajem, da će ta djela doći pred sud vječnosti. Pa što se napokon i može iščekivati od čeljadi, koja ne vjeruju u nepogrješivu pravičnost, u budući vječni život ili koja zaboravlja na to u neobuzdanoj rasputanosti svojih pohlepa? Može li moral, što potječe iz prolaznosti, dostajati, da obuzda takvu čeljad ? Ili će to postići možda redarstvo ? Eto vidiš, svijet je izvrgnut smućenosti, vrtoglavosti. To smo u

malom vidjeli na jučerašnjoj zabavi. Muškarci sa bokserskim duhom i s kramarskim težnjama. Žene s glavama i pojavom muškaračkom. Mlade djevojke, koje se ponašaju kao udate žene... Kraljevstvo crnačke glazbe. Crnci su u modi... Eto, to je današnji duh... Danas ti je prodavač novina bolje plaćen nego profesor... Više se cijeni kakav hrvač ili trkač nego li učenjak. Dotle je dovela bezvjerska materijalistička nauka, pa možemo reći, da ta velika kriva nauka glave plaća danak tijelu. Sve je preokrenuto naopačke, svuda vlada nered, anarhija. Eto, to je neplemenito puzanje u materijalnosti, svijet je postao kao životinja, koja se davi u niskim nasladama i pada ničice pred onom moći, koja joj ih pribavlja: pred novcem... pred novcem, koji počinja toliko zločina... pred novcem, što je postao sramotni i prokleti bog našega vremena...«

Pavao Delaroš govorio je sve jačim i žešćim glasom, a posljednje je riječi izustio s uzdignutom šakom i licem, koje je plamtjelo od gnjeva.

Mariza, koju je zanijela govornikova žestina i snaga uvjerenja, što je izbijala iz ujakovih riječi, kao da je bila zaboravila na svoju žalost i gledala je u nj s licem, na kom se odražavalo visoko poštovanje, što ga je uvijek osjećala prema svojem ujaku. Gospođa Montbreuil nimalo nije tajila, koliko se njezine slabe ličnosti dojmio krepki i snažni izražaj govornika. Jedino gospodin Montbreuil kao da je stao izmicati svakoj navali svojega šurjaka. On prasne u ironičan smijeh:

»Doista baš birano govoriš!... Ti si promašio zvanje, moj dragi... Bilo bi tako zgodno vidjeti te na kakvoj propovjedaonici...«

Slikar ga pogleda ponešto prezirno.

»Time, što mi se rugaš, ne ćeš ništa dokazati, Petre. Nasuprot, to je udobno oružje za onoga, koji ne može da suprotstavi pravi razlog.«

»Da suprotstavi čemu?... Trebalo bi još da ga imadeš i sam. Ti mi u jednu ruku crno prikazuješ

sliku sadašnjeg vremena, a ja ti mogu odgovoriti, da je tvoja strogost samo jedno stanovište, da će ono, što ti zoveš zlo, neki nazvati poluzlo, a neki pače i dobro. Poznato je, da uvijek svoje doba prosuđuju najgore oni, koji u tom dobu žive. Uvijek ćeš čuti, kako ljudi govore, da je nekad bolje bilo nego danas. Ti veliš, da je svemu današnjem zlu krivo to, što ljudi ne vjeruju u Boga ili barem ne mare za vjeru, ali ti zaboravljaš dokazati, da Bog i duša postoji.«

»Mislim, da samo luđak ili netko, koji je izgubio smisao za dobro i zlo, ne vidi, odakle je današnje zlo, što vlada u svijetu. A što se tiče Boga i duše, uvjeren sam, da mi ti ne bi mogao dati svoju poštenu riječ, da čovjek, kao što si ti, koji misli dalje od nosa, ne bi u sebi osjetio bar potrebu, ako ne dokaz o tome. A osjetiti potrebu već je prvi korak na putu k dokazu. Samo što bi se ti vrlo čuvao da pođeš tim putem, jer se bojiš cilja, kojemu bi te doveo, bojiš se, da bi dopro do spoznaje, koja bi te prisilila, da se iznevjeriš svojem pređašnjem ispovijedanju, jer bi imao premalo odvažnosti, da promijeniš način svojega života!«

Montbreuil je za vrijeme tog odgovora malo sagnuo glavu, kao da osjeća neku zabunu. Nastojao je, da svojom običnom ironijom sakrije ono, što se u njem zbivalo.

»Sve jače i žešće! Gle, sad ne samo što hoćeš da dokažeš, da postoje duše, nego pače hoćeš da i u njima čitaš...«

Delaroš trzne ramenima.

»Naravski, ti se hoćeš samo da rugaš i tako da se otmeš dokazima.«

Književnik se žacne i odgovori živahno i neiskreno:

»Kako bih se otimao? Nipošto se ne otimam. Pa ako baš hoćeš glasan i jasan odgovor, znaj, da prosuđuješ sasvim krivo. Nikada nijesam u sebi osjetio potrebu Boga ili duše i nijesam se dao u potragu istine, jer je posjedujem već odavno. Mi smo samo

materija (tvar), postali smo iz materije i vratit ćemo se u materiju.«

Ali dok je to govorio, glas mu je bio bezvučan i njegove su se oči odvraćale od očiju njegova šurjaka. Ovaj je to zamijetio, pa nastavi:

»Gle, ja mislim, da je u tebe kraj straha od istine još i velika oholost... oholost, kojoj naročito naginju ljudi, kojima svijet laska i koji sebi umišljaju, da jesu nešto!... Oholost, koja uništuje čovječanstvo i odvraća od Boga. Ako se o tebi ovako iskreno izjavljujem, to je zato, što sam u dva tvoja posljednja djela vrlo dobro razabrao težnje, da se vratiš k vjerovanju svoje mladosti, težnje, o kojima sam uvjeren, da se u tebi neprestano ponavljaju, a koje ti tvrdokorno nastojiš da potisneš... Sjeti se, da se onaj, koga si ti proglasio svojim učiteljem, slavni kirurg (liječnik) i filozof-materijalist Vincent Leverrier, nije stidio da opozove sve, što je napisao u prošlosti, i da je uništio svoje pređašnje spise, kolikogod ih je mogao sakupiti, kad mu je čudesno ozdravljenje njegove kćeri u Lurdu dokazalo, da ima Bog.«

Montbreuilovo držanje odavalo je sve veću smetenost. Ipak on i opet pridigne čelo, koje već bijaše prignuo, i vikne:

»No dakle, sad nas eto u Lurd! Svakako će tvoja pripovijest biti potpuna i ti ćeš doista zaslužiti nagradu, moj dragi pastiru... Vincent Laverrier jest velik čovjek, koji je izgubljen za razborito čovječanstvo, jer je iz prekomjerne očinske ljubavi uzeo rog pod svijeću. Žalim, ali kolikogod sam se živo njemu divio, ipak ne ću da ga slijedim putem, na kojem misao plaća danak strasti. A što se tiče Lurda, to ćemo ga, ako hoćeš, izlučiti iz naše rasprave, jer iako ono, što je čudesno, potječe s područja, na kojem se pišu romani, ja ipak, kako znadeš, volim promatranje istinitih događaja, realnih stvari, nego proizvode mašte.«

»Ne prosuđuj ono, čega nikako ne poznaješ. Ti nijesi nikada bio u Lurdu, nijesi se nikada približio onom čudesnome, što osuđuješ, a da ga nijesi ispitao. Suci ne običavaju izricati osude prije, nego što stvar točno ne prouče.«

»Imao sam u rukama mnoge knjige o Lurdu i o lurdskim čudesima, pa ipak nijesam pomišljao, da bi priče, što ih one sadrže, bile istinite.«

»To su samo riječi, kako dobro znadeš. Pođi u Lurd, promatraj na licu mjesta, što se ondje događa, pa onda zaključuj sasvim iskreno. Samo što ti ne ćeš poći u Lurd...«

Montbreuil ga prekine gnjevno:

»Jer ne mogu da gubim vremena... Napokon mi se tu prepiremo o stvarima, o kojima me nikada ne ćeš moći uvjeriti. A sad je već i vrijeme da pođem za poslom.«

I on se bez oklijevanja oprosti i ode. Kad je zatvorio vrata, Delaroš žestoko trzne ramenima i promrmlja:

»On nije većma slijep od onoga, koji ne će da vidi.«

»Ta dobro znadeš,« gospođa će Montbreuil, »da se s njime ne da ništa postići.«

Slikar pogleda svoju sestru sa smiješkom, u kom je bilo i ironije i sažaljenja.

»Oh, dakako, kad bi bilo samo do tebe...«

Zatim se ushodao po sobi nijem i zamišljen. Iza nekoliko časaka šutnje odjednom će gospođa Montbreuil:

»No dakle Marizo, zar ti još plačeš? Nemoj, dijete moje!« i privine se k svojoj kćeri.

Delaroš stane, pogleda svoju nećakinju sa sućutom i dubokom nježnošću, približi se k naslonjaču, s kojega se ona još nije bila maknula, sagne se k njoj i reče:

»Čuj, Marizo, taj momak nije vrijedan tvoje boli. Mi nikako ne ćemo, da se ti dalje žalostiš.«

Njegov je glas čudno zadrhtao.

»Ja to ne ću... Pokušat ću, da ti pomognem sredstvom, kojim uvijek uspijevam kod sebe, kad se osjećam nesretnim. Gle, kad ja bilo s kojeg razloga

trpim, prisilim se, da mislim na ratno vrijeme, na sve one najgore bolove, što sam gledao oko sebe, što sam i sam pretrpio na fronti na svome tijelu i u svome duhu. Pa kada to isporedim sa sadašnjošću, uviđam, da je ta sadašnjost sa svim svojim kušnjama još pače ugodna i da je to moje trpljenje mala stvar. Treba samo pogledati na ljestve čovječanske nevolje, da se utješimo u vlastitoj boli, jer je vrlo rijetko, da na tim ljestvama ne bismo našli prečku još višu od svoje. Pa kakvu plemenitu pouku samilosti crpemo iz takva prizora! Marizo, pozivam te, da pođeš sa mnom na mjesta, gdje boravi prava nesreća i kamo ja često zalazim, da onamo unesem bar malo utjehe. Vidjet ćeš, kako ćeš se tada odjednom smatrati manje nesretnom, pa ako se stidiš svoje sebične zadovoljštine, lijepi osjećaji, što će niknuti u tebi, razveselit će tvoju dušu. Hoćeš li, mala moja, da zajedno pođemo u onaj dio grada, gdje vlada prava nevolja i nesreća?«

Mlada djevojka pogleda svojega ujaka pogledom, što se pomalo punio povjerenjem. Ona je nejasno osjećala, da bi uži dodir s ovom plemenitom dušom donio blagoslova njezinoj ranjenoj duši. I štovanje pojačano s udivljenjem, što je uvijek osjećala prema slikaru, odrazi se u njezinu oku, u kom su se suze bile tek napola osušile.

»Da, ujače, spremna sam da pođem s tobom.«

Taj odgovor kao da ga je silno razveselio.

»A ne ćeš se plašiti?« upita je ipak.

»Da,« upade majka u riječ, »ne odluči se prebrzo. Ne znam, da li nesreća drugih naš udes čini prihvatljivijim, ali sam sigurna, da nas ne napunja vedrinom. Što je do mene, ja u svakom slučaju rado pomažem nesretnike, ali priznajem, da ih ne volim gledati...«

»Ja se bojim samo onog, što me odvraća od dobra,« odlučno će Mariza.

Dok je njena majka podigla ruke k nebu, da ne propusti tu naviku, na licu Delaroševu ponovno izbije velika sreća. Ali kao da je slikar sebi odjednom postao svijestan toga izražaja i kao da se toga postidio, on se prisili, da poprimi izgled pun odricanja...

6. Konac života, iscrpljene nade.

Kad se prolazi ulicom Lepic (čitaj : Lepik), doskora se s lijeve strane naiđe na ulicu Constance (čitaj: Konstans). Ta je ulica ravna, dosta pusta i slična kutiću kakvoga provincijalnoga gradića. Osobito se noću čini, da je smještena u kakvoj mirnoj udaljenoj pokrajini, jer su tako rijetke plinske svjetiljke i prolaznici, a vlada tama i tišina.

Noćni Montmartre (čitaj : Montmartr) ima mnogo tako mračnih i pustih ulica, u kojima tišina stoji u tako čudnoj opreci sa svijetlom i bukom u susjedstvu, i mnogi se već prijatelj zabava začudio, kad se samo malo udaljio od trga Pigalle (čitaj : Pigal) ili trga Blanche (čitaj : Blanš t. j. bijeloga), da se tako bez prelaza iz carstva obijesnoga veselja i buke našao u carstvu dubokoga mira i tišine.

Ali buka i tišina nijesu jedine opreke u ovom dijelu Pariza, koji je po čitavome svijetu poznat sa svoga raspuštenoga života, što se tu provodi, i kojemu, ma kako se to činilo protuslovno, Sacre-Coeur (čitaj : Sakr ker t. j. crkva Srca Isusova) kruni vrhunac.

Siromaštvo stanuje ovdje u susjedstvu s bogatstvom. Takvom se neskladu uostalom ne treba čuditi, ako se pomisli, da su zabava i raskoš dva razbojnika napadača, koji su pomoću svemoćnoga oružja, novca, doprli na ovaj sveti brežuljak, koji se nazivao »Sveti« (Sacre), jer je tamo vladala jedino čista umjetnost, vječna pratilica gospođe Neimaštine. Ali posljednji pjesnici, slikari, glazbenici, kipari i bijedni ljudi, koji se oko njih okupljaju, domala će nestati preplavljeni nabujalim valom veselja, sinova novca, koji je moćniji nego igda. Bolni simbol, tužni znak vremena jest ovo brzo nestajanje domovine umjetnika, kojima moćni materijalizam ruši hramove, da podigne druge, u slavu Zlatnome Teletu i njegovim sramotnim nasljednicima.

Kad bi se barem novi bog rasprostranjujući svoju pobjedu savjesno zanimao za sve jade, koje susreće. Ali jao! Bog, koji služi materiji, nema srca, i jer on ne priznaje, da ikakva trgovina ponizuje, on odbacuje sve, što nalazi prolazeći na svom putu. Među nesretnicima, koje će bijeda prije ili nešto kasnije prisiliti, da traže utočište u drugom stanu, mogli bi se spomenuti stanovnici jedne od prvih kuća ove ulice Konstans, koju smo prije spomenuli.

Zgrada na pogled stara i neprijatna, trošna izvana i iznutra, imala je četiri sprata, u kojima se tijesno nagruvale porodice bijednika; najimućniji od ovih stanovali su u dvije prostorije. U jednoj sobi pod krovom stanovala je parodica Ducreux (čitaj: Dikre). To su bili bez sumnje najveći siromasi u čitavoj kući.

Njihove su teške prilike započele od smrti oca prije dvije godine. Marljiv, ozbiljan i spretan radnik Josip Ducreux davao je za svoju porodicu svu svoju plaću, koja je bila razmjerno dosta velika u naše vrijeme, kada se, kao što je poznato, tjelesni rad većinom vrlo dobro plaća. Njegova zarada, pa marljivost i štednja njegove žene, koja je vodila kućanstvo, zarada sina Luja (Louis), radnika, kao što je bio i sam, i Alise (Alice) starije kćeri, pomoćnice u krojačkoj radnji, sačinjavalo je svotu, koja je bila više nego dostatna za blagostanje sviju. Jednoga dana Josipa Ducreux sruši na ulici autobus i iza četrdeset osam sati on umre od razlivenja krvi u mozag, što je bilo posljedica nesretnoga događaja. Ova tuga silno potrese gospođu Ducreux. Ona je već dulje vremena trpjela od poremećenja probave i opće slabosti, a ovaj novi udarac tako je silno djelovao na njezinu bolest, da je malo iza smrti svoga muža morala potpuno da legne, i otad više nije ni ustajala.

Nešto uštednje, što se skucalo, dok su bile udružene četiri radne sile, pomoglo je Luju i Alisi, da nekoliko mjeseci još na porodičnom ognjištu zadrže neko blagostanje, ali se brzo počelo osjećati, da nema pomoći očeve i majčine, pogotovu zato, što je bolest gospođe Ducreux zahtijevala česte liječničke posjete, a trebalo je kupovati i mnogo skupih ljekarija. Doskora je trebalo seliti iz skromnoga ali ugodnoga stana,

koji su prije mogli najmiti u ulici Abesses (čitaj: Abes t. j. Opatička). Bila je to tužna seoba u ulicu Constance, a bolni je dojam povećavalo još žalosno prenošenje bolesnice.

Danas je bijeda potpuno vladala u sobici pod krovom. Alica je gotovo sama morala da smaže i namiče za sve potrebe zajednice. Njezin brat, priroda slaba, koja je dala lako na se utjecati, dao se zavesti od boljševičkih ideja i bio je često otpuštan sa svoga mjesta, jer je sa sobom donosio duh otpora, pa je gotovo uvijek bio bez novaca. A mala Deniza (Denise), najmlađi član porodice — njezinih se osam godina zasad nije dalo bolje upotrijebiti, nego da izvikujući prodaje novine; može se misliti, da je taj posao bio vrlo slabo unosan.

Alica je odlučila, da će pokušati neku promjenu i reformu prilika, kad majci bude bolje, a zasad joj je bila najveća briga, da namakne toliko, da sve oko nje ne pomre od gladi i da svoju majku ne mora povjeriti tuđoj brizi u bolnici. I ona je u tu brigu ulagala sav žar i svu smionost svojih dvadeset i šest godina, a odlično zdravlje dopuštalo joj srećom tako trajne i velike napore. Ali njena zarada bila je ipak same zarada radnice, i premda je ona sada bila na dosto dobrom položaju kod svojih gospodara, njena se sva novčana sredstva iscrpla većim dijelom za majčina bolest, koja je veoma mnogo stajala. U tijesnoj sobicu u kojoj je bilo već tako malo pokućtva, da je sami, bolesnica spavala na krevetu, nije se svakoga dana jelo do sita.

Premda je bijedna žena bila gotovo trajno potpuno klonula i nemoćna, u nje je bilo još dosta jasna shvaćanja i nisu joj izmakli znakovi bijede; a njene su dvije kćeri vrlo dobro znale, kako bi se ona uznemirila i kako bi opasno bilo po nju, da otkrije svu potpunu istinu, pa su nastojale svom dušom, da prekriju nestašicu, od koje su one trpjele. Zato je Alica izbjegavala svaki sukob s Lujem, koji je bio nagao i žestok kao i svi slabići, te bi se lako zaletio i odao pred majkom svu istinu. Jedna takva prepirka s njim, kad se jednom napolju s njim prepirala, dosta ju je o tome poučila. Prekoravala ga je zbog njegovih opasnih

ideja, koje su imale tu posljedicu, da su od njega, mladića od dvadeset i osam godina, u naponu snage, učinile čovjeka beskorisna, parasita (nametnika), koji je većim dijelom živio na trošak i teret svojih sestara; a on se ponio tako neobuzdano i tako je naprasito i izazivajući stao da viče o svojim idejama, za koje je mislio, da je o njima uvjeren, te se Alica svega pobojavala od čovjeka u takvom duševnom stanju i samo je molila svoga brata, neka pazi, da ništa ne izlane pred majkom. Sa svojom molbom ona se na neki način obvezala, da će se ubuduće kloniti svih takvih prijekora i da prima sve onako, kako jest, a Luj je to razumio i obećao je.

On je to obećao tim lakše, što njegovo novo uvjerenje nije dublje djelovalo na njegovu pravu ćud, a on uistinu nije prestao da bude dobar dečko, koji svojoj majci ne bi bio mogao zadati bol. Luj je bio sličan mnogim mladim radnicima iza rata, koje zavode komunistički principi, jer su ovi lako predobiv plijen. Oni su se uistinu vratili kući, kad se svršio rat, s onom željom za užicima, koji će im nadoknaditi napore i muke rata, sa željom, koja je, kako smo spomenuli, bila u svih starih ratnika; a komunizam im kaže: »Vi ćete svi jednako uživati život.« U streljačkom jarku bili su im drugovi ljudi, koji su na društvenoj ljestvici bili postavljeni mnogo više nego oni, pa su pomislili: »Zašto mi ne bismo bili njima ravni i u građanskom odijelu, kako smo bili u vojničkoj uniformi?« Iza rata oni doista neprestano rade za trajnu pobjedu šake nad duhom i zaključuju: »Dakle mi doista nešto vrijedimo! I zašto bi mi odsada dali, da nama zapovijedaju?«

To, što njima ne dostaje općih ideja te spreme i vještine, da se služe mislima, očito im priječi, da otkriju ispraznost obećanja, koja im se daju, i nemoć njihovih zaključaka; ne vide, da je sreća samo u traženju, da postigneš ono, čega nemaš, pače još i više — da imaš ono, čega drugi nemaju, a toga više ne će biti, jer ne će biti dopušteno, da se išto želi, i jer će svi imati podjednako; da će izjednačenje ličnosti povući za sobom siromašenje i, dosljedno, nesreću društvene zajednice, jer čovjek nipošto ne ulaže u svoj posao

jedan dio sebe bez onog prvog poticala za trud, bez temeljnog uvjeta za takvo tumačenje, a to su društvene razlike; da razlika u vrednotama i različiti stupnjevi inteligencije vuku za sobom društvenu hijerarhiju (različite časti i položaj u društvu), i koja je isto tako prirodna kao i neophodno potrebita za život i sreću društva; da je nadmoć tjelesne snage nad duhom samo časovita i da od toga prijeti opasnost, da će čovječanstvo srnuti u svoju propast. Njihova nevještina, što se ne znadu snaći u carstvu govorničke vještine (dijalektike), ne da ovim mladim poratnim radnicima, da uvide, kako se oni dadu uhvatiti od obmane, i mnogi će od njih bez sumnje skupo platiti svoje iluzije (priviđenja), kad s njihovih očiju spadne mrena; ali ipak je istina, da ih ima još vrlo mnogo i da ne znadu gledati.

Luj Ducreux pripadao je ovima po uvjerenju, po sklonosti, da dade na sebe utjecati, i još zato (a to treba priznati), što mu se sviđao takav život, u kojem su najglavniji posao sačinjavale beskrajne i beskorisne brbljarije u kavanama i vrčevi pića, od kojega se vrtjelo u glavi. Ali kao što smo rekli, on je u biti sačuvao svoju dobru ćud otprije i ostao vrlo nježno sklon svojoj majci.

Uostalom, koju dušu ne bi durnula bolesnica, koju je trebalo samo pogledati, pa da osjetiš najdublju samilost?.. Živi kostur, bez krvi, mutna pogleda, potpuno klonula i iznemogla, govorila je vrlo rijetko i s mnogo muke, te se činilo, da je potpuno izdaje snaga i da je sasvim na granici života. Malo iza smrti Josipa Ducreux-a liječnik je pronašao u nje vrlo tešku upalu želuca i crijeva, a to su potvrdila još i tri liječnika, koje je ovaj zvao redom, da se s njima posavjetuje u nadi, da će drugi možda znati savladati zlo, protiv kojega je on bio nemoćan. Ali nitko nije znao da doprinese ni najmanje poboljšanje stanju nesretne žene, koju su hranili samo tekućinama, koje obično nije mogao želudac podnijeti, i ona je na očigled ginula.

Sada je već patila od čestih krvarenja želuca i crijeva. Bez uspjeha liječili su je injekcijama seruma, hranivim uštrcavanjima, a kušali su je hraniti i pomoću cijevi, koju su joj turili u želudac i davali joj mesnoga

soka, peptona i šampanjskog vina; kraj toga bila je ona prava najjadnija slika mršavosti i slabosti, kako smo rekli. Liječnik nije sumnjao, da će smrt vrlo skoro i neizbježivo nastupiti.

Jer je Alica do večeri bila u poslu, a Luj je bio zabavljen svojim prepirkama u kavani ili traženjem mjesta, koje nije tražio baš s previše revnosti, ostajala je kraj gospođe Ducreux samo mala Denisa, koja je bila majčina njegovateljica. Od ovoga stalnoga i neprestanoga gledanja patnje i preranoga upoznavanja bijede sazrela je duša djevojčice tako, da se s potpunim povjerenjem bolesnica mogla povjeriti njezinoj brizi.

Denisa je odlazila od kuće samo na dva sata kroz dan, koliko joj je bilo potrebno za prodavanje novina, i ona se žurila da rasproda svoj kup »Intransingenta«, »Slobode« i »Večernjega Pariza«, pa da se požuri kući i da zamijeni požrtvovnu susjedu, koja je bila mjesto nje uz majku, pa da opet spremno vrši liječničke propise. Da se pravo kaže, ona više nije mnogo vjerovala u moć medicine, a držala se točno liječničkih naputaka samo zato, da nema s čega da se prekorava.

Na malu djevojčicu osobito su jako djelovale pouke gospodina kapelana, koji je često pohađao gospođu Ducreux i poučavao je u vjeri djevojčicu, koja nije imala prilike ni vremena da dolazi u crkvu. Zato je ona svu svoju nadu stavljala samo u Božju pomoć, a najviše u pomoć Majke Božje Lurdske, za koju je gojila osobito štovanje. Ovo se je javilo u nje jednoga dana, kada joj je duhovnik donio knjižicu svećenika J. Belleney (Beleni), koja je imala naslov: »Lurdska ukazanja pripovijedana djeci«.

Kao kod sve djece, njezinu su pažnju u početku na se svratile samo slike u bojama, kojima je bila ukrašena knjižica, a najveća ljubav u nje javila se za Bernadice Soubirous (Bernadice Subiru), djevojčicu njezinih godina, koje se lijepo i milo lišce vidjelo na sva koj slici. Ona je počela da voli ovu djevojčicu, kako bi voljela sestru blizanicu, a onda je samu sebe zamišljala u licu ove male pirenejske pastirice, i što je po-

sve prirodno, u nje se javilo isto obožavanje svete Djevice, kojoj je pogled bio tako pun dobrote:

»Sveta Djevice,« govorila je ona uzbuđenim glasom. »Ti, koja si tako moćna, koju ja tako ljubim i obožavam, ozdravi moju siromašnu majku!«

I kad joj je svaka slika bila do najmanje sitnice poznata, ona je počela s teškom mukom — jer nije imala vremena da polazi školu — da čita čudesne lurdske događaje.

7. Lijepa duša.

Ma da ju je njezin ujak potpuno mogao uvjeriti, Mariza onoga dana, kad joj je ujak počeo otvarati oči, odluči, da će sama učiniti pokušaj s Lucijanom Grenvalom, pa da do najmanje sjene izbriše svaku neizvjesnost, ili da dokaže — a u razočaranjima zaljubljenih ima uvijek nešto nade — da je sud Pavla Delaroša bio neosnovan. Sutradan ona telefonom pozove Lucijana, da dođe k njoj.

»Ja ne znam, što ti kaniš učiniti,« reče gospođa Montreuil, »ali prije svega nemoj da se pokažeš ljutita niti žalosna. Ne treba dopustiti, da se pričini, da je taj gospodin imao važnu ulogu u tvome životu i da se ti bacaš oko vrata muškarcima... jer ti ćeš naći, kad budeš samo htjela, i dvadeset muževa, a ne samo jednoga.«

Ona je izgovorila »taj gospodin« s nekom prikrivenom ljutitosti, a »dvadeset« je ponavljala s nekim prizvukom izazivanja, što je značilo, da ona ne će propustiti tako zgodnu priliku da se izviče, i da je odlučila da se umiješa u razgovor. Otac i kćerka opaze, kako bi smiješan mogao postati razgovor dvoje mladih ljudi uz ovakvo posredovanje. Zato pisac reče :

»Draga moja, ja mislim, da bi bilo najbolje, da je pustimo, neka sama radi, kako zna. I ja sam uvjeren, da će ona postupati najbolje.«

Nije potrebno ni spominjati, da su imali mnogo truda, dok su je o tom uvjerili. Kad su napokon od nje izmamili obećanje, da se ne će pokazivati, izjavila je ona, da će joj se to valjda računati barem na drugome svijetu...

...Lucijan Grainval javio se u ulici Malakov u određeni sat. Kako mu Mariza nije dala znati razlog svoga poziva, on nije mogao da ne bude malo radoznao. Ali on to nije pokazao, već šaljivo upita mladu djevojku, čime može da služi.

Marizu nije mogla da ne nadvlada njena običajna smetenost, kad se našla licem u lice sa duševnim i tjelesnim zamamama ovoga mladića, čije joj se lice nikad još nije činilo prijatnije, smiješak ljupkiji, a privlačivija milina, kojom se napunio njegov pogled. Ona se sjeti sigurnih izjava svoga ujaka i osjeti, ako hoće da dođe do cilja, da se mora oteti utjecaju naklonosti, koja ju je ustavljala i činila plašljivom u traženju istine, ili hotimice slijepom.

»Lucijane,« reče ona bez okolišanja, »vi ste jučer htjeli da me učinite ljubomornom, i ja nemam ni volje ni koketerije da vam kažem, da ste promašili svoj cilj... Iza mnogih drugih to je bez sumnje još jedan dokaz, da mi vi niste indiferentni (ravnodušni)... a što se vas tiče, mislim, da mogu ustvrditi bez previše smionosti, da nijeste potpuno neosjetljivi prema mojoj skromnoj ličnosti. Pa ipak, između nas nije još ništa bilo jasno izrečeno, i ne znam, imam li pravo ili krivo, ali držim, da su ovakvi odnosi dosta dugo potrajali, pa sam odlučila da vas danas pitam, mislite li vi, da je vaša sklonost tako jaka, da bi se moglo pomišljati na vezu sa mnom... Vi vidite, da ja govorim otvoreno, pače se ne ustručavam da izmijenim uloge. Pa kad sam već ja uzela na se, da prva počnem objašnjavanje, to je zato, što ne ću više da čekam i hoću da danas bude odlučeno.«

Ovo Marizino vladanje odviše se kosilo s njenim običnim držanjem, tako da se Lucijan vrlo iznenadio.

Kako da tumači, što je mlada djevojka tako naglo prešla iz svoje obične povučenosti i plahosti u smionost bez ikakvoga ustručavanja ? Ali iako se u njega uz začuđenje javilo i neko nejasno nepovjerenje, radost, koja mu je obuzela sve biće, morala je biti dosta jaka, jer samo je veselje sjalo na njegovu licu.

»Draga moja Marizo,« reče on glasom, koji je jasno pokazivao njegovu uzbuđenost, »ja vam ne bih mogao iskazati, kako me vaše riječi čine sretnim. One ostvaruju moju najdragocjeniju želju, ali i najplahiju, koja mi se činila da spada u svijet odviše lijepih sanja... Da, Marizo, za mene, kome u životu ne manjka ni sigurnosti ni smionosti, značili ste vi takvo mnoštvo divnih vrlina, da sam ja na vas gledao

na neki način kao na neku daleku i nepristupnu kraljevnu, da su moja prividna neprisiljenost i smionost i moj ironični način govora služili samo zato, da prikriju moj osjećaj, koji mi se činio gotovo nepriličan, pun stidljivosti, i većim dijelom svakako zato, da uguše svaku nadu.«

Dok je on govorio, zvuk je njegova glasa bivao sve topliji, a srce je Marizino kucalo sve jače.

»Pa ipak, kad bi on bio iskren,« mislila je ona... »Kad bi me on, kako se pričinja, doista volio zbog mene same...«

I ma da sama nije bila svijesna toga, ona je već bila spremna da se zadovolji s prividnošću.

Ali tako jasne tvrdnje Pavla Delaroša sjeknu joj odjednom mozgom i ona se sjeti, da njena namjera nije bila da se domišlja, kakvo je duševno raspoloženje u mladoga čovjeka, već da to sigurno dozna. Zar ovo veselje, koje je zasjalo na licu mladoga čovjeka, nije moglo biti posljedica njegova koristoljubivog plana i pokazivati znakove uspjeha? Zar ljubav zadovoljena novcem ne bi mogla nalikovati na druge ljubavi ovjenčane uspjehom? Ona se dakle trgne po drugi puta i opre se nagonu svoga srca.

»U svakoj drugoj prilici, Lucijane,« reče ona, »ja bih vas grdila, što ste prema meni gojili tako bezumno laskavo čuvstvo. Ali ja ne ću danas drugo, nego ono, što taj osjećaj uključuje, to jest potpunu privolu za mogućnost ženidbe, o čemu sam vas i pitala.«

»Potpunu, Marizo!« poviče on još uvijek sjajući u licu. »Tko bi bio tako lud, da sam ne potpiše svoju sreću?«

»Vi vidite, da sam sretna, Lucijane.«

»I ja, mala moja Marizo!«

Ona se oprosti s njim rekavši mu, da ide odmah da s roditeljima govori o njihovoj namjeri i odredi mu sastanak za sutradan.

On dođe u određeni sat, i jer mu se lice djevojčino pričinjalo žalosno, on uznemiren odmah zapita:

»Dakle, što su odgovorili vaši roditelji?«

»Oh! Oni, oni su mi dali svoju potpunu privolu... ali ja više ne ću, Lucijane, jer od jučer su se prilike promijenile..., jer sam saznala, da je moj

otac posljednjih dana igrao na burzi s tako trajnim neprilikama, da smo mi izgubili tri četvrtine svoga imutka... Dakle vi razumijete, da ja nipošto ne ću da budem teret svoga muža... jer mislim, da znam, da ste vi došli u dosta laskav položaj, ali više častan nego unosan.«

I ne pokazujući to ona ga je kradomice ispod oka promatrala... Njene su riječi morale biti mladome čovjeku neprijatne, jer premda se trudio, jedva je mogao da slabo prikrije svoje nezadovoljstvo. Mariza prepozna u njegovim očima onaj gladni izražaj, koji je ona već toliko puta opazila. I više puta u njegovome govoru, ma kako se on trudio, da svome glasu dade ton tople sućuti i da pokaže duševnu veličinu, čuli su se hrapavi i hladni tonovi, koji su pratili hladnoću njegova pogleda.

»U tom slučaju, moja draga Marizo,« reče on, »ja ne mogu imati drugoga novoga osjećaja nego saučešće za nesreću, koja vas je stigla... Ali molim vas, da nikad više ne izgovorite riječi »teret«. Žena, koju ljubimo, nije nikada teret.«

Činilo se, da on tako vjerno priča ono, što se u njemu zbiva, da je ona usprkos veselja, koje nije nikako mogla suspreći, pitala samu sebe, je li pravo vidjela, nije li on ipak iskren; i ona se opet ponadala.

Ali na zlo po sebe on se dao uhvatiti u stupicu, koju mu je ona postavila, kad se pričinila, kao da vjeruje, kako je njegov materijalni položaj malo unosan, premda je znala, da je posve protivno.

»Doista,« reče on, »moji dohoci u izdavačkom pothvatu, kako vidim da i sami znate, više su nego skromni, i ja vam doista ne mogu obećati sjajan život, na koji ste vi navikli... Moram pače reći, da me je malo stid, što vam mogu tako malo ponuditi... Ali ako vas život posve skromne građanke ne plaši...«

»On traži vratašca za uzmak,« pomisli bolno djevojka.

Ona nije trebala više, da se uvjeri, da su tvrdnje njena ujaka ovaj čas dobile dostatnu potvrdu i da je s toga čovjeka dostatno skinuta obrazina.

I nije se prevarila, jer poslije nekoga vremena Lucijan joj napiše da »pošto je dugo razmišljao, on

rži, ma kako bila velika njegova bol, da mu je dužnost, da od svoje neznatnosti odvrati onu, koju ljubi, ali koja zaslužuje bolju sudbinu«. Mariza mu odgovori u pismu s neprikrivenom ironijom, u kojem mu čestita zbog njegova značaja »tako plemenita, kakav se danas više ne susreće i koji je tako daleko smion, da hoće izbjeći posljedice razgovora nasamu, u kojem bi se obadvoje izlagali opasnosti : on, da se pokoleba u svojoj odluci, a ona, da se dade zanijeti besmislenim uvjeravanjima«. Pismo svrši s ovim dražesnim dodatkom :

»Budući da se moram zadovoljiti s tim, da vam budem samo dobra prijateljica, dopustite, da vam odmah iskažem svoje prijateljstvo. Hoćete li, da poboljšate svoje novčane prilike, dobar savjet, kod kojega je trud kud i kamo manji nego uspjeh ? Oženite se bogatom baštinicom ; to se danas često čini. Ako vam pak to ne pođe za rukom, zanimajte se za sjajan posao, što ga je moj otac uslijed novih operacija izveo na burzi, i koji mu je omogućio ne samo da natrag steče svoj imutak, već da ga i poveća.«

Dani su prolazili i Mariza je zaboravila Lucijana. Tako umire mnoga ljubav, čim je samo dodirne prezir. A djevojka je bila nekako osigurana od toga, da ovo čuvstvo nanovo oživi, jer ju je posve zaokupljao njezin novi život.

Sjetimo se, kako je ona prihvatila ponudu, da će pratiti Pavla Delaroša kod njegovih posjeta nesretnicima. I ona je doista velik dio svoga vremena posvetila ovome djelu milosrđa, i doista, kako joj slikar već bijaše prorekao, ona se osjećala sretnom poređujući sebe s bijednicima. Stala je dvostruko da cijeni, ako ne i više, povoljne prilike svojega života i gledala je više u svijetlu optimizma nepovoljnije časove. Osjetila je, da svakim danom raste njena sklonost za ujaka i njegova joj se duša više nego ikad pričini uzvišena i plemenita ; upozna srce puno dobrote, veliku inteligenciju, ogroman talenat. Ona je i prije više puta osjetila za umjetnika vanredno živo poštovanje i divljenje, ali nikad nije osjetila, da joj je srce tako otvoreno za tu privlačivu ličnost, koja je nad njom sticala duševnu i moralnu pobjedu, kao

sada, kad su danomice provodili po više sati zajedno. On bi je često pitao :

»Dakle ti nije odviše mrsko društvo tako ozbiljna gospodina, kao što sam ja ?«

»Ujače, kako možeš staviti takvo pitanje ? Zar me držiš tako malo ozbiljnom ?«

»Ma ne, nipošto... Ali ti si bila navikla na mlađe i bez sumnje veselije pratioce.«

Ona bi ga draškala šaleći se :

»Nimalo ti ne pristaje, da glumiš starca. Ako to pak govoriš zato, da izazoveš komplimente, ne računaj na moje usluge.«

I smijući se živo još bi dodala :

»Alaj sam ja luda ! Pa i to je jedan komplimenat, što ne ću da te ubrojim među staru gospodu.«

I ona mu prihvati ruku te glasom vrlo nježnim i dubokim reče :

»Ne, moj ujače, budi bez brige... Tvoje mi se društvo sviđa, pače, vrlo mi se sviđa... i šta više, vidiš, mislim, da ubuduće ne bih mogla biti bez njega.«

Lice je slikarevo zasjalo istim onim izražajem sreće, koji je obasjao njegove crte onoga dana, kad je njegova nećakinja prihvatila, da mu bude stalna pratilica u njegovim dobrotvornim posjetima ; ali pomislivši, da je tko opazio njegovu sreću, prisili se, da u isti čas poprimi izražaj ravnodušnosti.

Drugi puta, a to je bivalo vrlo rijetko, on bi dugo oklijevao, pa pošto bi se jako savladao, upitao bi :

»A jesi li malo zaboravila Lucijana Grenval-a ?«

»Ne malo, ujače, već posvema. I to od onoga časa, kad je ne znajući počeo da mi sam otkriva svoj pravi značaj.«

Obrazi umjetnikovi malo poblijede i njegov je glas malo drhtao, dok je pitao :

»Je li to istina, mala moja, jesi li posve sigurna ?«

»Ma savršeno sigurna, ujače !«

On spusti vjeđe, da sakrije sjaj duše, koji mu je odsijevao u pogledu, a jaki udarci srca prekidali su mu riječi, dok je govorio :

»Dobro, Marizo... To je najbolje, što ti se moglo dogoditi.«

I doskora bi stao da govori opširno, mnogo, pjesnički i s oduševljenjem, kao da su mu od nadahnuća porasla krila.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Među nesretnicima, za koje su se oni osobito živo zanimali, bili su Ducreux, porodica u ulici Konstans, o kojoj smo govorili. Jadno stanje majke razbudilo je u Marizi čuvstvo neizmjerne samilosti, i kad je čula od liječnika, da nema više nade i da je svršetak vrlo blizu, zaokupi je čuvstvo bolne klonulosti. Ona opazi, da joj mala Denisa pravi potajno znakove i približi se djevojčici:

»Gospođice,« reče Denisa, »ja znam način, kako da se spasi mama... Samo za to bi trebalo novaca, a ti znaš, da ga mi nemamo.«

S onim dobrohotnim smiješkom, kako se stariji smiješe djeci, Mariza upita:

»Nekakav način, drago dijete, a kakav?«

»Da je pošaljemo u Lurd... Sveta je Djevica tako dobra, da često ozdravi jadne bolesnike, kojih nitko na svijetu nije mogao izliječiti, pače ako su već posve na rubu života... A ja sigurno znam, da će je Ona spasiti, jer ja Je više puta u danu za to molim i Ona dobro zna, pa Je ja jako volim... i zato, jer sam ja s Njom dobra... Gledaj, da li Ju ja dobro pazim.«

I ona potraži u kutu neki predmet umotan u komad stare svile, ostatak iz onih vremena, dok je otac živio i on su sebi mogli priuštiti mali luksus u odijevanju. Djevojčica razmota svilu i pokaže maljušni kip Majke Božje Lurdske, što joj bijaše darovao svećenik, koji je pohađao porodicu.

»Pogledaj, kako joj je lice milo i dobro. Darovao mi Ju je vele časni Bertrand. Ja bih Je rado negdje stavila i okitila cvijećem, ali ovdje više nema ničega ni stolića... Zato Je zamatam u ovu svilu, da je prašina ne nagrdi.«

Marizi se od ganuća ovlaže oči i ona reče:

»Imaš pravo, Deniso, tvoja je misao krasna, i sigurno ti ju je nadahnula Sveta Djevica, jer i Ona tebe jako voli, sigurno... Tvoja će majka ići u Lurd, a i novaca ćeš imati, evo ja ću ti pokloniti.«

Desilo se baš, da je malo prije bila digla nešto od svoje prištednje i tako je odmah mogla da djevojčici dade novčanicu od hiljadu franaka.

»Evo, kad je to bila tvoja misao o putu, ja hoću, da ti sama daš taj novac svojoj velikoj sestri, kad se uveče vrati s posla.«

Uzbuđena u dubini svoga maloga nježnog srdašca, smućena od veselja i zahvalnosti Denisa se morala ugristi za usnice, da ne svrati majčinu pažnju jecanjem, koje joj je sapinjalo grlo. I tek iza nekoliko časaka tihoga naprezanja mogla je da izgovori:

»Gospođice, kako si dobra i kako si me usrećila! Ja sam sada još sigurnija, da će mama ozdraviti, jer mi se čini, da si već ti malo Sveta Djevica.«

Dok ju je još Mariza suzna pogleda promatrala, Denisa nježno ogrli kip, a onda ga opet umota u svilu i pobožno smjesti taj dirljivi omot u svoj kutić...

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Prizor, koji smo opisali, dogodio se šesnaestoga kolovoza godine 1926.

Toga dana poslije podne bili su Mariza i Pavao Delaroše pošli u ulicu Konstans i našli su kraj gospođe Ducreuxe samo malu Denisu, jer je starija kćerka bila u svojoj radnji, a sin Bog zna gdje. Liječnik, koji je došao, dok su baš oni bili ondje, ponovio je tihim glasom pred ujakom i nećakinjom riječi, koje je već više puta ponovio pred djecom bolesnice. Proričući kobni svršetak za petnaestak dana on je priznavao potpunu nemoć ljudskoga znanja. Zato je mala Denisa, da je ne čuje majka, pozvala Marizu i rekla joj svoje nade u pomoć Djevice Lurdske.

— — — — — — — — — — — — — — — — — —

Luj Ducreux otvori vrata upravo u času, kad je Mariza davala djevojčici novčanicu od tisuću franaka. Sjaj radosti i pohlepe zasja u njegovim očima. Ovaj je novac došao kao čudo i on treba da ga se dočepa. Da kažemo istinu, on nije htio da oplijeni porodicu samo na svoju korist. Vidio je u tome samo sredstvo, kako će moći da igra na lutriji, kojom se u posljednje vrijeme zabavljao, ali uostalom bez uspjeha. A dobro bi mu došla i mala svotica, koja je potrebna za posjećivanje kavana, da može i dalje na široko raspravlja-

ti o zaslugama boljševizma; jer život u kavani mu se bolje sviđao nego život u poslovnici ili radionici.

Čim su Mariza, slikar i liječnik otišli, on pogleda majku, pa kad je vidio, da je zadrijemala, tiho upita Denisu :

»Kakav je to novac, što ti je dala gospođica ?«

»To je za to, da pošaljemo majku u Lurd, gdje će je Sveta Djevica ozdraviti.«

On prasne u smijeh i govoreći neuglađenim govorom, kojim se počeo služiti u znak svoje protivnosti prema pravilnom govoru, govoru aristoktata i buržuja, reče :

»O, goru mu !... U Lurd... Sveta Djevica... To su ti ovi buržuji pripovijedali te gluposti?«

»Lujo, ne govori takvih prostih riječi. Dobri će te Bog kazniti i Sveta Djevica ne će možda htjeti da ozdravi majku.«

»Daj ti meni mira sa svim tim bogomoljstvom. Oh, ti se mogu pohvaliti, da su postigli lijep uspjeh, ovi niškoristi, koji dolaze ovamo !...«

Onda malo ublaži svoj ton pa reče :

»Slušaj me radije...«

Ona odmah opazi, kuda on smjera, i bila bi voljela, da je njenih hiljadu dinara na sigurnijem zakloništu nego što je bio džep njene suknje, kamo ih je bila stavila. Sjeti se, da je baš vrijeme, da pođe prodavati svoje novine, pa se spremi na odlazak.

»Ne, ja nemam vremena ovaj čas. Treba da idem prodavati novine... Pazi radije na mamu, dok mene ne bude ovdje.«

I ona je već otvorila vrata i prešla preko praga, ali on pođe za njom i počne s njom zajedno silaziti niz srepenice :

»Ja ću se vratiti k majci... Ali prije toga daj mi novac. Ja imam vanrednu sreću na lutriji. Igrat ću sa sigurnim dobitkom, i sa svim novcem, što dobijemo, pozvat ćemo više liječnika... Nije vrag, da s tolikim...«

Ali ona mu odgovori odlučnim glasom, u kojem se odavala sva njena čvrsta volja, da odlučno brani svoj novac, koji je značio jedino sredstvo za ozdravljenje, u koje se ona nadala, jer taj je novac bio dan jedino u tu svrhu :

»Ne Lujo, ovaj je novac poklonjen za to, da mamu odvezemo u Lurd, i ne će poslužiti u drugu svrhu.«

I ona požuri niz puste stepenice, da što prije stigne na ulicu i da se tako zaštiti.

Ali on je pograbi za ruku i ustavi na mjestu :

»A otkada tu ovakvi balavci odlučuju ?«

Ona pokuša da se istrgne. Ali mladić stane pred nju te je čvrsto stisne s obadvije ruke da se nije mogla ni maknuti, a njeno se malo lišce bolno stegnulo.

»Lujo, pusti me ! To me boli.«

»Dakle daj !...«

»Ne,« poviče ona nepokolebivo.

»Hoćeš li ti mene slušati, balavo derište ?«

On ju prisili, da se sagne, lijevom je rukom pritisne k sebi a desnom rukom potraži džep, u koji je vidio, da je spremila novčanicu.

Stisnuta kao u procijepu, trudeći se uzalud da se oslobodi gušeći se od jada i ljutitosti, očiju punih suza, sva zgrčena od svojih uzaludnih naprezanja mala je ponavljala muklo :

— Pusti ! Pusti !... Kradljivac, kradljivac !...

I najednom kad je ruka njenoga brata već dirnula u džep, ona se zaprijeti :

— Pazi dobro, ja ću zvati u pomoć !

Ali ona to nije trebala učiniti, jer u taj čas vraćali su se uza stube bolesnici Pavao Delaroche i Mariza, koji su ondje zaboravili neke knjige i javili su se na zavoju stepenica upravo u času, kada se događao ovaj prizor.

— Gospodine, on hoće da mi uzme mojih tisuću franaka ! — okrene se Denisa k slikaru plačući.

Umjetnik je već bio priskočio djevojčici u pomoć, i dok je otraga čvrsto prihvatio i savijao natrag ruke mladićeve, da oslobodi djevojčicu, poviče :

— Zar vas nije stid, da ovako zlostavljate ovu malu ?

Ovakvo posredavanje u času, kad je baš bio blizu da se domogne novca, razbjesni Luja.

— A šta se vi miješate, prljavi buržuj ! zacrveni se on od gnjeva.

I pustivši naglo djevojčicu on se bijesno istrgne Pavlu Delaroche-u i poput munje brzo se okrene uzmakavši malo, zgrbi se i na način apaša udari snažno glavom slikara u želudac. Ovaj se zajauknuvši sruši natrag i padajući udari čelom o čavao, koji je na nesreću bio ondje zabijen u zid. Mariza i Denisa kriknu očajno u isti mah i bace se prema njegovu ispruženu tijelu. Iz povelike rane tekla je na sljepoočicu krv. Luda od straha Mariza poviče :

— U pomoć ! Razbojnici !

Ali u času, kad je Luj glasno vičući napao Delaroche-a, vrata su se otvorila i dva mlada čovjeka bila su svjedoci toga prizora, a da nijesu imali vremena, da stignu na pomoć. Oni grubo pograbe sina gospođe Ducreux i stanu ga grditi onim priprostim govorom, kojim su se služili kao i on sam. Očito su i oni bili u isto tako jadnim prilikama — a zar to nijesu bili svi stanovnici ove kuće ? — ali oni su ulijevali povjerenje kao vrlo čestiti ljudi, i jasno se osjećalo, da se oni služe takvim riječima kao fukara samo zato, jer ih ulica, na kojoj su odrasli, nije naučila drugome, i jer u stanovima siromaha nabuja mnogo cvijeća govorničke vještine.

Jedan za drugim grdili su i prijetili se :

— Ti đubre jedno, ništarijo... makni se samo, pa da vidiš, kako ću ti »zazvijezditi« jednu !

— Huljo, ako hoćeš da vidiš, kako ću ti od nosa načiniti pogaču, treba da samo pokušaš »muksnuti« !

U ostalom, Luj Ducreux nije nipošto ni pokušavao da im se opre ili da izmakne. Sav se njegov bijes slegao, kad je vidio slikara ranjena na zemlji.

On je promatrao svoje djelo zapanjen, kao čovjek pijan, koji u času, kada se trgnuo iz tupoga sna, opaža ludosti, na koje ga je navela njegova omamljenost ; i kako je on — kao što smo već rekli — u svojoj biti bio dobre ćudi, on je silno očajan zbog svoje žestine, sa suzama u očima stajao za umjetnikom.

Međutim, videći krv, koja je dosta obilno tekla, Mariza je i dalje samo očajno ponavljala :

»Ujače, mili, dragi moj ujače !«

A sam Delaroche, ma da je zadobio takav udarac u želudac i ranu od čavla na čelu, ipak nije gubio svijest

»Ne plaši se, milo moje«, reče on. »Trebalo bi naprosto da me prenesu jednom liječniku. Ne, ne, pustite ga u miru,« poviče on nenadano, kad je čuo ona dva mladića gdje govore, da će Luja odvesti u »bajbok.« — »Ja hoću da on bude slobodan. On nije nevaljao momak... On je samo došao u zlo društvo, pod zao utjecaj, i u svojoj srdžbi nije mislio.«

»Pa valjda ipak ne će samo tako proći !« — usprotivi se onaj, koji je Ducreux-a htio predati u ruke policiji.

»Ali ako vas ja to najljepše molim... Uostalom, ja sam uvjeren, da on silno žali to, što je učinio.«

»Oh da, gospodine, oprostite !« — i nešto kao plač gušilo je riječi Lujeve.

»Dakle vi ćete pomoći, da me prenesu do liječnika,« reče Delaroche, koji je držao rupčić na svojoj rani.

Dok je izgovarao posljednje riječi, glas ga je izdavao.

»Bože moj, ta on gubi svijest !« zaprepasti se Mariza opazivši, da mu okrvavljeni rupčić ispada iz ruke, koja najednom klone na zemlju, dok je on sve više blijedio, a oči mu se zatvarale.

Svi se užurbaju oko njega, te ga prenesu jednome od onih mladih ljudi i ondje mu ponovno na ranjeno mjesto stave vlažne obloge, dok je Luj Ducreux išao da traži liječnika svom onom žurbom, kojom ga je nadahnjivala neizmjerna želja, da popravi ono, što je učinio.

Liječnik je teškom mukom zaustavio krv i savladao nesvjesticu ; i kada se slikar potpuno osvijestio, liječnik reče :

»Vi u svojoj nesreći imate i sreće : rana se zaustavila tek nekoliko milimetara kraj žile u sljepočici«.

— — — — — — — — — — — — — — —

»Ujače, reče malo poslije Mariza kod Pavla Delaroche-a, ja visoko cijenim tvoj osjećaj plemenite velikodušnosti, ali dopusti mi da mislim, da te je ovaj nešto predaleko zaveo s obzirom na Luja Ducreux-a«.

Umjetnik se nasmiješi smiješkom punim dobrote i obzira :

»Ali ne, drago moje, to ne nipošto... Ja sam samo pokušao, da se prema jadnim sredstvima beskrajno grešnoga čovjeka kušam malo nadahnuti Onim, koji je bio i koji će uvijek ostati presjajnim primjerom za nasljedovanje... »Za zlo treba vratiti dobro«, rekao je On.

I njegove oči, u kojima se zrcalila njegova velika duša, činilo se da gledaju visoko iznad ljudi, s onu stranu života.

Skrušena, zadivljena, savladana kao toliko puta ovom prirodom, koja je i sama bila uzorom, djevojka se opirala samo izvana:

»Da, ali ima bez sumnje potrebite strogosti.«

»Bez sumnje, ali ovdje to nije bilo tako. Ja sam dobro obaviješten o Luju Ducreux-u i znam, da je on samo slabić, u kojem su se utisnuli tragovi nesretnoga društva, a nije zao u duši. Upotrebljavanje sile bilo bi ga samo nagnalo na otpor, umjesto da mi oproštenje otvori put do njegova srca.«

Kao u zanosu Mariza odgovori:

»Ti imaš pravo, ujače! Uostalom, ti imaš uvijek pravo.«

I ona ga pogleda duboko, pogledom punim osjećaja. On malo otkloni glavu, kao da je osjećao neku neugodu, ali to je bila neugoda od sreće; jer crtama njegova lica preleti sreća, koju je on, kao obično, htio sakriti. Najednom ona poviče:

»Ala sam ja luda, da te puštam toliko govoriti!... Ti si bio dobio nešto boje u licu, a sada si evo opet problijedio... Slušaj, ujače: Ti ćeš leći, objedovat ćeš u krevetu, a onda ćeš pokušati da dugim snom nadoknadiš snagu, koja je izašla kroz tu nesretnu rupu na čelu.«

On se stane smijati:

»Zar ti mene držiš za polovicu čovjeka? Ja sam bio u ratu, ti to znaš, a vidio sam i drugih... Ja te uvjeravam, da meni treba mnogo više nego li »bubi« ove vrsti, pa da zatražim ljubazne usluge od svoga kreveta.«

Ali umorno njegovo lice i bljedoća opirali su se šaljivom izrazu, koji je kušao da poprimi zbog

onog nesvijesnog ponosa, što ga instinkt muževnosti izaziva kod muža pred svakom ženom.

»Ujače, ujače, treba me slušati«, grdila je nježno Mariza; inače te tvoja nećakinja ne će voljeti... Ali doista, ja mislim, da ne ćeš valjda ove noći ostati sam?«

»Ne,« šalio se on, »ja ću telefonirati, da mi pošalju cijelu četu bolničara, koji vrše noćnu službu.«

Ma reci, molim te... Ja ću moliti tvoju staru dvorkinju, da ostane ovdje, a ako se njezinih šezdeset godina plaši takve dužnosti, onda...!«

Ona je malo oklijevala...

»Onda ću je ja zamijeniti...«

»Marizo, ta šta ti to misliš!«

Njemu su se otele riječi, kao da je ona govorila o kakvoj opasnosti, ali najednom se on smete:

»Ti znaš... to se nekako ne smatra zgodno, ako mlada djevojka ostane sama kraj jednoga gospodina... pače ako se radi i o... kako da kažem?... o nekom teško bolesnom.«

Ona prasne u smijeh, ali taj je smijeh zvučao nervozno i prisiljeno.

»Kakva šala! Ali, ujače, ti si... ti si moj ujak.«

»Dabome, ja sam tvoj ujak...«

I jedno i drugo bilo je smeteno. Na sreću dođe stara dvorkinja, da vidi kako je gospodaru, i ponudi se, da je nijesu ni zamolili, da će ostati noću uz ranjenika; tako ih riješi neprilike.

Ipak, kada su se praštali na rastanku i poljubili se kao uvijek, ujak i nećakinja osjete i opet časkom smetenost.

— — — — — — — — — — — — — — —

Kad se vratila svojim roditeljima, Mariza nije oklijevala da pravim imenom nazove osjećaj, koji je već neko vrijeme tinjao u njoj i što ga je oživio čas prije očaj kraj ranjenoga ujaka. Ona je ljubila Pavla Delaroche-a! Divljenje i poštovanje doveli su je do ljubavi. I kakva ljubav! Ona je ispunjala sav svemir srećom, koja se prelijevala njenim srcem, ulijevala se lakim valovima u njenu dušu, davala sjaj i ljepotu svim stvarima oko nje, te se njoj činilo, da jedva dira zlo... Kako je ta sreća bila daleko od onoga, što je

ona osjećala za Lucijana Grainval-a! Uvidjela je, kako je vjerovala, da je upoznala, što znači ljubiti, a poznala je tek nejasnu sjenu. I ona je blagoslivljala sudbinu, koja ju je odvratila od koristoljubivoga mladoga čovjeka.

Pripovijedala je gospodinu i gospođi Montbreuil, što se dogodilo poslije podne: njenoj majci dobro je došla ta prilika, da se sva rastopi u uzvicima, riječima, uzdisajima i uzmahivanju rukama. Mariza je mnogo hvalila plemenit i velikodušan značaj svoga ujaka. Po više puta ponovila bi isto jednako oduševljena. Njezin ju je otac pomno motrio.

»Da nije možda?... pitao se pisac. »Moja kći da se uda za bogomoljca... No, samo bi još to trebalo!«

Ipak, on je pravedno ocijenio plemeniti čin svoga šurjaka; jer on je onako općenito cijenio njegove moralne vrednote i njegovo protivno uvjerenje nije ga priječilo, a da mu on u bitnosti ne bude vrlo simpatičan.

»Priznajte, da je to divna duša!« završi Mariza.

Ne štedeći plačljivi zanos svoga glasa gospođa Montbreuil potvrdi:

»Doista, njega treba dobro poznati!«

»Recimo divna priroda« ispravi blago materijalista.

8. Priča o mladoj zaljubljenoj djevojci.

Slijedećih dana Pavao se Delaroche trudio, da popravi životno shvaćanje Luja Ducreux-a. I mladi se čovjek stade stidjeti lijenosti, koja bijaše malo pomalo njim zavladala. Znao je naći put do njegova srca, da mu se sve više približi primajući ga kod sebe vrlo srdačno, tako da mu na posljetku nije bilo teško osloboditi od ružne plijesni ovu čestitu dušu i osjetljivu, ali slabu, podjarmljenu i zalutalu. On mu je pokazao varku komunizma i kakvo se samovoljno nasilje krije pod likom prividne jednakosti i velikodušja: najgore od sviju nasilja, vlada gruboga nagona, načela demagogije, laskanja i povlađivanja narodu, koje služi masama, a nimalo ne prosvjetljuje duh. Sa mnogo finoće i obzira, ne prekoravajući ga izravno, postigao je, da ovaj osjeti, kako je nedostojno, da jedno biće kao što je muž, mladić onako korjenita zdravlja, podnosi ne samo da živi na teret svojih sestara, jedne žene i jedne djevojčice, već još i povećava novčanu oskudicu, koja može još jače da njihovu bijednu majku izloži opasnosti patnje i smrti. Tlo, na kojem je on sijao, bilo je plodno, no pokriveno dračem; ali on je imao pravi apostolski dar da shvaća i privodi dobru, i zato je njegov trud doskora morao da urodi dobrim plodom.

Jednoga dana Luj je poput djeteta plakao na njegovim grudima i zakleo se, da će potpuno prekinuti svoje prvašnje veze i da će se ubuduće sav, radom i trajnim naporom posvetiti za dobro one, za koju se na njegovim usnama ponovno rodilo puno milja i ljubavi, a davno zapušteno ime »majka«. Osjećaj odgovornosti javi se u njega tolikom snagom, što se dizala iz skrovitih i neranjivih dubina njegova bića, da se u njega javila neslomiva i nepokolebiva želja da popravi svoj grijeh; on poviče kroz suze:

»Ja ću je spasti, vidjet ćete... Oh, da, ja ću je spasti!«

»Zato bi najbolje bilo, reče slikar neprikriveno, da je odvedete u Lurd, kao što vam je gospođica Montbreuil nabavila sredstva... jer promislite, više je znamenitih liječnika bilo pozvano i oni su se jednako kao i njezin redovni liječnik izjavili, da su nemoćni i da ne mogu da je izliječe. Na sreću, hvala slavnome pirenejskom gradiću, dopuštena je nada, da se prijeđu granice ljudskoga znanja.«

»Vi, vi zar vjerujete u lurdska čudesa, gospodine Delaroche?«

»Da li vjerujem?!...«

Sva čvrsta, neizmjerna, nepokolebiva vjera umjetnikova izrazila se u ovome usklíku i na njegovu licu, koje je obasjao sjaj čvrste sigurnosti.

Mladi je čovjek gledao duboko dirnut. Njegova sumnjičavost, koja se ni na čemu nije temeljila, bila je jako uskolebana pred ovom jakom i moćnom vjerom toga plemenitoga, nadmoćnoga divnoga čovjeka... Možda je ipak trebalo ozbiljno shvatiti ono, što je on sve zajedno nazivao »bogomoljstvo«.

Možda natprirodna lurdska ozdravljenja nisu bila nešto izmišljeno. Uostalom, zar se liječnička znanost nije izjavila, da nema oružja da se bori protiv bolesti njegove majke, i zar nije posredovanje neke nadzemaljske moći bilo posljednje, čemu se moglo nadati? Pa onda, kako da se otme tako živom i srdačnom pozivu slikarevu? Zar nije sam osjećaj, da se radi po njegovoj volji, bio gotovo dostatan, da ga posluša?

»Dakle, ako vi vjerujete, gospodine Delaroche, odvest ćemo majku onamo.«

»Lijepo, Luj! A ja ću i Vas naučiti, da i vi vjerujete... Uostalom, ja sam uvjeren, da će vaš boravak u Lurdu tome doprinijeti najveći dio... jer vi ćete je pratiti, zar ne?... Ništa vas ne priječi, a vi je ne ćete htjeti pustiti samu. Ja se obvezujem, da ću dodati još potrebna novčana sredstva... a iza vašega povratka pokušat ćemo da vam nađemo dobru službu.«

Kako stanje bolesnice nije dopuštalo čekanja, oni u dogovoru sa starijom sestrom i uz oduševljeno odobravanje male Denise odluče, da će se pridružiti

Mala Deniza moli se Gospi Lurdskoj, da joj ozdravi majku
(Str. 47.)

župskome hodočašću, koje je trebalo da krene u Lurd sutradan, t. j. devetnaestoga kolovoza, i da će učestvovati u narodnom hodočašću, koje počinje dvadesetoga kolovoza.

Pavao Delaroche, Mariza, Denisa i Alica Ducreux, koja je dobila nekoliko sati dopuštenja od svoje gospodarice, pratili su majku i sina na kolodvor. To je bilo nekoliko časova jake uzbuđenosti, koju su ujak i nećakinja gotovo jednako osjećali kao i djeca gospođe Ducreux. Živi kostur, bez krvi, tako, da je zadavala užas, jadno tijelo bez mišića, bez živaca, ukočenih zglobova, da bi je mogao ponijeti u pregači, pogleda umorna i mutna jače nego igda, jedva je uz najveći napor bila kadra da progovori koju riječ; samo napola kod svijesti: činilo se, da je stigla na krajnu granicu života i liječnik nije nimalo sakrivao bojazan, da neće izdržati do kraja putovanje. I ma da je on toliko puta ponovio svoju tvrdnju, da je ona posvećena blizoj smrti, njena su se djeca prihvatila ovoga posljednjega traženja ozdravljenja stavljajući sve na kocku, kako se čovjek odlučuje i na tešku operaciju, ma da zna sve sudbonosne posljedice. Proplakao bi čovjek nad tim prizorom gledajući njene dvije kćeri — Denisu bijaše zahvatila silna tjeskoba — koje su se pitale, nemaju li u ovaj čas posljednji puta pred očima svoju majku živu, — i toga sina, koji je pomišljao, ne će li svoju majku natrag dovesti — mrtvu.

Jedina ona, koja je bila predmetom toliko bolnoga pobojavanja, pokazivala je tihu radost u onim kratkim časovima, kad bi se osvijestila od svoje duboke klonulosti. Ona je znala, da je šalju u Lurd prema odluci, uz koju je ona u svojim vedrijim časovima oduševljeno pristala, i njena stara duša vjernice široko se otvarala nadi. Osim toga ona je bila sretna u svome majčinskome srcu, koje bijaše sačuvalo svu svoju životnu snagu, videći naklonjeno nad sobom lice sina, na kojem joj se činilo, da je ponovno našla izraz dobrote i pažnje, što ga bijaše na neko vrijeme izgubila: sina, kojemu je svaka uznemirena i pažljiva kretnja bila, ma da ona to nije razabirala, kao nijema molba za oproštenje...

— — — — — — — — — — — — — —

Istoga je dana porodica Montbreuil u pratnji Pavla Delaroche-a otputovala u Arcachon.

Supruzi Montbreuil i njihova kćerka bili su navikli svake godine ondje provesti dva do tri mjeseca, a u to su vrijeme bili gosti Petra Frondaie-a (Fronde), staroga prijatelja Petra Montbreuil-a. Iza toga bi polazili u Biaritz, gdje su imali raskošnu vilu u španjolsko-baskičkom građevnom slogu, bogate konstrukcije, kojoj se na vršku diže toranj. Tamo su ostajali do polovice listopada. Obično bi i slikar neko vrijeme proboravio kod njih, ali ove je godine bilo dogovoreno da će ostati čitave praznike zajedno. Mariza bijaše prihvatila dužnost, da ga pozove i da postigne, da on prihvati; međutim taj posao baš i nije bio tako težak, ali je bilo njeno djelo. Jer zapravo i sama misao, da makar i na kratko vrijeme bude lišena svagdanjega druženja, koje je za nju značilo svu sreću ovoga svijeta, činila ju je vrlo nesretnom. Osim toga njenoj je ljubavi nedostajalo nečega, što bi je kadgod napunjalo nemirom, a uvijek sa mnogo nestrpljivosti. Ona bi živo zamislila držanje svoga ujaka, dok bi bili nasamo, što je njoj samoj razjasnilo njena vlastita čuvstva; kad bi se misleći na Pavla Delaroche-a sjećala najsitnijih pojedinosti, njoj se činilo, da potvrđuju njene želje i očekivanje, i bila je gotovo sigurna, da on dijeli njena čuvstva, ali ipak nije bila potpuno sigurna. I bila je puna želje, da što prije riješi to pitanje, što bi — ona nije htjela da o tome sumnja — njenoj sreći doprinijelo još ono malo, čega joj je nedostajalo. Zato je ona dvostruko nastojala, da se ne rastanu.

Da se pravo kaže, ma da nije svojoj kćeri ništa prigovorio, Petar Montbreuil nije s radošću u srcu zadovoljio Marizinoj želji. On nije mogao da ne opazi, kako iz dana u dan slikar sve više zadobiva moć nad duševnošću mlade djevojke i, svijesno ili nesvijesno, on je stao da osjeća ljubomoru u svome duševnom samoljublju. On je predvidio, da će ovaj poziv, koliko je moguće, još ojačati međusobnu sklonost ujaka i nećakinje, koja je bila tako očita za oko roditelja i po znanju posmatrača. I onda će biti potpuno nemoguća borba protiv ove veze, na koju se ovaj materijalista i bezbožac nipošto nije lako mogao

priviknuti. Ali kako da odbije, i kako da to onda dovede u sklad sa svojim slobodoumljem, koje je ispovijedao kao neku vjeru? A nada sve, kako da bude uzrokom nesreće djeteta, koje obožava? I on jednostavno primijeti s malo žalosti u glasu: »Ja mislim, milo moje, da će tvoj tata biti posve gurnut u pozadinu.«

Ona se protivila živahnošću, u kojoj je on osjetio razdraganu dušu:

»Oh, mili moj tatice, kako možeš izreći takve riječi?... Nitko, nikada, ti to dobro znaš, ne će zauzeti mjesto, koje ti zauzimaš u srcu svoje Marize... Samo moj ujak, ti razumiješ, to je nešto drugo...«:

On se nasmiješi u isti mah kao šaleći se i žalosno.

Pošto je bila sigurna, da njezin otac pristaje na poziv, Mariza pođe u pratnji svoje majke do Pavla Delaroche-a. One nađu slikara upravo u času, kad je svršavao vanredno lijepo izrađenu sliku religioznoga sadržaja u tri dijela. One nijesu mogle dosta da se nadive tome djelu i da ga se nahvale.

»Priznajem, reče Delaroche bez lažne skromnosti, da sam dosta zadovoljan, i čas prije malo što nisam popustio napasti da budem ohol, kako to često biva u radosti i oduševljenju, kada željeni uspjeh djela ne prevari čovjeka u očekivanju... Ali doskora zavlada u nama poniznost, jer kako vam se bijedno, jadno, nevrijedno čini ovo djelo, kao i sva djela ljudska, pa i najljepša, ako se pomisli na i najmanje djelo Božje.«

»Ujače, ti sam sebi umanjuješ veselje, reče šaleći se Mariza, i napominješ mi ljude, koji zbrajaju konje i glavice kupusa... Ti zaboravljaš, da vas treba prosuđivati, i tebe i druge ljude, na ljudskom temelju, a Bog ima uza to doista vrlo važnu ulogu... Kad sam ti to rekla, ne ću zašutjeti, da sam ja najoduševljenija štovateljica Njegovih djela i dolazim upravo zato, da ti predložim, da se pridružiš činu poštovanja i udivljenja, koje hoću da Mu iskažem ovoga ljeta kao i prošlih godina: moje će se udivljenje širiti od obale Biaritza do strmih uličica Fontarabije... Mi te, ujače, pozivamo, da budeš naš gost za našega boravka u Biaritzu.«

Na licu Pavla Delaroche-a pokazalo se toliko radosti, da je jedva znao izraziti da pristaje.

Kada su sutradan stigli u Feste, predgrađe Arcachon-a, Mariza je, kao i svake godine, bila vrlo uzbuđena. Od svoje prve mladosti ona je svake godine praznike provodila u kupalištu, i pošto se opet našla u ovoj okolini, njena se duša ispunila tisućom uspomena. Vidjela je sebe, gdje se kao malena djevojčica s drugaricama vršnjakinjama igra uz Veliki Nasip i u njoj je živo zakucalo srce puno onih sitnih zgoda, koje u djetinjstvu ostavljaju trag za sav život. Sjećala se nekih šetnja na obali obrasloj crnogoričnim drvećem, kojemu iz rana kaplje mirisava smola. U sjećanju vraćali su se lijepi sunčani dani, kad je luka vrvila od jedrenjača, jahta, ribarskih čamaca, motornih čamaca i onih lakih lađica, što su izdubene iz jednoga komada dryeta, a zovu ih »prinase«. Spominjala se sati provedenih od luke sve do rta Ferret-a, kad bi se iskrcali kraj kavane ili gostione, koje se poput krčama nalaze uz put, pa puteva među crnogoricom, koji vode sve do oceana. Zamišljala je one popodneve, što ih je čitave provela u čamcu, veslajući polako, udišući punim grudima slani morski prah. Dozivala je u uspomenu dugačke šetnje u kolima, dok bi konj polako i dremljivo kasao dugačkim putevima, što se nadvisuju nad vodom, neprestano među omorikama, bezbrojnim omorikama sa onim vječnim ranama, iz kojih se cijedi mirisava smola, omorikama, koje su svagdje i posvuda u Arcachon-u. Ali u sve ove radosne uspomene na prošlost umiješala bi se neka tuga, koja bi svaki put pratila uspomene i koju poznaju svi oni, koji su tamo boravili, jer bi u onoj ljepoti šume i raskoši zimskoga grada često zapazili grozničav pogled i izmoreno lice bolesnika, što boluje na plućima, kome život nestaje kroz raskidana pluća, kao što se kap po kap cijedi smola iz omorika, koje ih okružuju.

Kad netko ljubi, onda je vraćanje u mislima na one prošle događaje, koji su nam bili dragi, često uzrokom velike uzbuđenosti. To je osjetila i Mariza, kad je dozvala uspomene iz prošlosti i osjetila neke prilive nježnosti prema onome, koga je ljubila, i živu čežnju, da čuje, da joj netko kaže, da ne ljubi ona sama. Jer Pavao Delaroche svojim je vladanjem prikrivao osjećaje, koji su ga svega ispunjali, jer

nipošto nije htio da sebe uvjerava, da mu se osjećaji uzvraćaju. Pače, činilo se, da se on kloni svih razgovora, koji bi dirali pitanje srca, kao da se plašio, da bi ga to smelo. Djevojka je opažala u ovoj plašljivosti i povučenosti samo znakove velike plahosti, ali njena je nestrpljivost sve više rasla. Uveče istoga dana ona odluči, da će izmijenivši uloge ona sama učiniti objašnjenje, koje bi moralo doći s njegove strane.

Oko jedanaest sati, kada su se njeni roditelji i domaćine spremali na počinak, ona izjavi, da želi još nekoliko časova uživati u ljepoti ljetne noći obasjane blagom mjesečinom, i zamoli slikara, da ostane s njome, da ne bude sama. Kad je bila sama s njime, reče :

»Ujače, umjetnik kao što si ti, ne bi smio da spava u ovakvim časovima, kada dolazi nadahnuće... Ajde, da se malo prošetamo do jednoga mjestanca, kamo sam ja ovih posljednjih ljeta voljela dolaziti, da čitam i da sanjarim...«

Kao da je izdaleka naslutio njenu odluku, jer se časkom pričinilo, da oklijeva, da ne će pristati. Ali onda se s mukom savlada i pođe.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Časak iza toga sjedjelo je obadvoje na klupi pred kućicom u maurskom slogu, koja se diže strmo nad »ljetnim gradom« gospodujući na visini, do koje se uspinje strmim puteljcima. Usred ovoga šumovitog kraja daje grad okolini čudno neko neočekivano orijentalno obilježje. U unutrašnjosti zgrade vladala je duboka tišina, samo je mjesečev sjaj prodirao kroz stakla, te se činila manje mrka i manje žalosna. Svuda naokolo vladala je također mrtva tišina, nigdje čovjeka osim ovo dvoje, samo se iznad svega izlijevao divni srebreni sjaj. S punim oduševljenjem, koje mu se dizalo u duši, Pavao Delaroche stane slaviti ljepote noći i dana Stvoriteljevih. Govorio je dugo, rječito i mnogo, s čuvstvom, kojemu — činilo se Marizi — nije davalo krila samo umjetničko osjećanje i vjera. Prešutio je ipak osjećaj, kome se mlada djevojka domišljala, za koji je slutila, da se krije na dnu njegova srca. Govorio je zanosnu himnu Bogu i njegovim djelima i brzo prešao na polje religije, kao da je htio sam sebe za-

štititi od želje, da govori o nečem posve drugom. Govorio je o vrednotama Evanđelja, kojemu nema premca, u kojem su sve moralne vrednote, sve književne zasluge, sve filozofske vrijednosti; sjetio se pouka u raznim parabolama: O Milosrdnom Samaritancu, o Izgubljenoj ovci, o Izgubljenom sinu, o Lazaru i bogatašu, o Mudrim i ludim djevicama.

Mariza ga najednom prekine:

»Ali ima jedna, ujače, koju zaboravljaš spomenuti. Ali možda je ti ne poznaješ...«

Ona ga pogleda sa strane:

»To je parabola o mladoj zaljubljenoj djevojci...«

Dok se na licu slikarevu pokazala velika smetnja, ona nastavi:

»Da ti pričam: U ono vrijeme, u naše vrijeme, jedna je djevojka voljela nekoga mladića, koji nimalo nije bio vrijedan njezine ljubavi, jer nije od nje želio ništa drugo, nego njezino bogatstvo. Na sreću jedan je rođak ove djevojke smatrao svojom dužnošću da je osvijesti, i da joj otkrije istinu, ma da je sam trpio od toga, što joj je zadao bol. Da je razonodi, da ona zaboravi svoju tugu i da stane svoju nesreću smatrati vrlo malenom, poređujući je s tolikim drugima, on je pozove, da mu bude stalnom pratilicom kod njegovih posjećivanja bijednika, što ih je njegova lijepa duša revno vršila. Ona primi poziv. I što je bliže upoznavala svoga rođaka i što je češće dolazila u dodir s njegovom plemenitom prirodom i velikim umom, sve je jače raslo poštovanje i divljenje, što ga je ona i prije uvijek osjećala za nj, i njezina sklonost postade neobično velika. Jednoga dana, u nekoj zgodi ona upozna, da se ova sklonost pretvorila u ljubav. Kad je jednom branio jedno dijete od surovoga postupanja, njezin rođak bude oboren na zemlju i ranjen. Kad ga je vidjela ranjena, zavlada djevojkom tolika zbunjenost, da je poslije počela da razabire, što se to u njoj zbiva: trebalo je da samo nekoliko časaka ostane s njim nasamo, okom u oko, pa da jasno progleda. Ovo otkriće napunilo je neizmjernom radošću, jer je ovaj puta bila sigurna, da ljubi, a po nekim znakovima mislila je, da može slutiti, da njezina ljubav nije bez odziva... Pa ipak ona je uzalud očekivala izjavu, koju je željela

od svega srca. Je li to bila plahost? Njezin je rođak ustrajao u šutnji, koja nije bila u skladu sa osjećajem, što su ga odavale sve njegove kretnje. Dakle ona odluči, da sama požuri razvoj događaja. Uhvatila je zgodu jedne lijepe ljetne noći, kad se srce samo po sebi diže do usta, da mu kaže priznanje, koje on nikako nije htio kazati...«

»Marizo, mala moja Marizo!...«

Drhtao mu je i glas i ruke, lice mu je bilo blijedo. Pavao Delaroche gledao je kao izgubljen.

»Ujače, dragi ujače!« — reče ona nježno.

Uzbuđenost mu je prekidala dah; on promuca:

»Ne znam, smijem li vjerovati svojim ušima, jesam li dobro čuo... To bi bila takva sreća za mene!«

»Predaj se dakle svojoj sreći, kao što se ja predajem svojoj... Ma zar ti to doista nisi već prije shvatio?«

»Da... ali ja sam mislio, da se varam i zato sam šutio... Vidiš, meni se činilo nemoguće, da ti... ti, tako lijepa, kojoj toliko udvaraju, koja si osim jedne iznimke bila uvijek tako malo osjetljiva, a kraj obožavanja tolikih mladih ljudi, drugačije mladih, drugačije zavodljivih nego što sam ja, da bi ti mogla imati i najmanji osjećaj za mene, koji sam tako...

»Za tebe, koji si tako dobar, fin, plemenit, tako uman i osjetljiv, tako pravi umjetnik... kome na licu tako divno sjaju sve ove vrline...«

»Milo moje!« ja počinjem vjerovati, da ne sanjam, kad sudiš o meni s toliko obzira.«

Njegove crte zasjaju zanosnom radošću. Ali najednom mu licem preleti neka sjena:

»Samo, jesi li ti posve sigurna, da se ne varaš?... Sjeti se Lucijana Grainvala... Ti si vjerovala, da ga ljubiš pravom ljubavi, a onda si ga tako brzo zaboravila...«

»Ujače, kako samo možeš načiniti takvu poredbu?... Ako sam ja doista mislila, da pravom ljubavi ljubim Lucijana Grainval-a, to je bilo upravo zato, jer nisam mogla učiniti poredbu, koju danas mogu učiniti, i ja sam ga to brže zaboravila, kad se u meni javio prezir.«

»Jer, tvrdio je on ozbiljno dalje, tebi će se možda činiti, da imam velike zahtjeve, ali ako tvoj osjećaj nije tako dubok, kako ti misliš, onda!...«

I s mukom izgovori, ma da mu se glas gasio:
»Onda bi bilo bolje, da ostane ovdje...«
I on doda istim glasom:
»Moj je osjećaj, vidiš, tako jak!«

Ona ga prihvati za ruke i približi svoje lice njegovome, tako da je mogao pročitati njenu dušu u njenim široko otvorenim očima:

»Ujače, ujače, zar se čini, da te ja tako malo ljubim?«

»Ne, doista ne«, promuca on smeten zbog ovog prijekora.

Umiljavajući se ona nasloni glavu na njegovo rame:

»Nadam se, da ste se sada umirili, gospodine moj budući supruže!...«

I ona se stane smijati.

»Jer vi ste takav ujak, za kojega se može udati... ujak, kako da kažem, po bretanjskoj modi... Ali zaboga! Šta se je dogodilo?«

Djevojka bijaše osjetila, da joj je na ruku kanula suza. Osvrnuvši se ona opazi vlažne tragove na slikarevu licu:

»Ja plačem, reče on, jer te čujem, da izgovaraš riječ, koju ni moji najsmioniji snovi nijesu mogli zamisliti u tvojim ustima. Da, mila moja, iz sve dubine svoga srca, čitavim svojim sretnim bićem, u ovomu životu i preko groba, ja ću biti tvoj suprug.«

Svojim orošenim očima on ju je gledao nekoliko trenutaka s neizmjernom nježnošću. Zatim oklijevajući malo on je privine svojim grudima i poljubi je plaho u obraz. A ona dražesno obijesna, smiona za obadvoje, učini kao slučajno takvu kretnju, da su se njihove usne sastale.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Sutradan Mariza obavijesti svoje roditelje o tome, što se sinoć dogodilo. Ona im još ne bijaše otvorila svoje srce ni otkrila osjećaj, koji je njom vladao bojeći se u jednu ruku nezadovoljstva svoga oca, a u drugu ruku, ako se samo svojoj majci povjeri, bojala se, da se ona ne će moći suspreći, a da dušu ne otvori pred svojim mužem. Zato djevojka nije bila ni začuđena, kad je romanopisac povikao:

»Drum — tum — tum! Dakle se dogodila katastrofa... Nisam li ja rekao, da će ta prevelika blizina krenuti na zlo?... Nije zadovoljan, da je zavladao dušom naše kćeri, već hoće da nam je sada čitavu posvema otme!«

Ali on je više mrmljao nego što se uistinu ljutio, i prikazivao se kao da se protivi samo tako naoko. Zar nije on unaprijed predvidio i prihvatio ovaj odlučni dan? Brzo se smirio i Mariza ogrlivši ga oko vrata nije morala dugo da se mazi ni da moli, pa da zadobije njegov pristanak. Sreća, koja se odražavala u pogledu njegove kćeri, predobila ga je za njezinu želju. Pavao Delaroche čekao je da tlo bude spremno, pa da se onda pojavi. Kad se ukazao pred njegovim očima, otac stade da tobože grdi:

»Jesi li ovdje, otimaču! Dakle ti misliš, da nam nisi dosta i ovako oteo našu kćer?... Nije ti dosta duša, već trebaš i ono, što je od ovoga svijeta... što, recimo usput, ti više ne držiš, da treba prezirati... Napokon, druženje s tobom izlagalo je ovo dijete i većim opasnostima, i ja volim, da se pred njom otvara tvoj naručaj, nego vrata kakvoga samostana...«

Iza nešto tuge i žaljenja, što je preostalo, on doda:

»Vjenčajte se dakle, imajte mnogo djece i nemojte im odviše omraziti njihovoga bezbožnoga djeda...«

Što se pak tiče gospođe Montbreuil, ona je ovu namisao o braku primila s mnogo uzdaha i uzvika. Obraćala se sad svojoj kćeri, sada opet slikaru, sad bi izricala svoje pretjerano pobojavanje, sada opet najbolje nade. I napokon je udarila u suze ganuća...

Ipak, ma kako je Mariza sjala od sreće, činilo se, da preostali dio dana nije provela posve zadovoljna. Više puta bi na strani tiho govorila sa svojim ocem i cijelo je njeno držanje pokazivalo, da hoće nad njim izvojevati još i drugu pobjedu. Ta je pobjeda imala bez sumnje da bude manje laka, ako bi se sudilo po kretnjama pisca, dok je s njom pregovarao, jer su te kretnje pokazivale odlučno protivljenje. Podveče, kad je i opet govorila s ocem, na njenom se licu mogao čitati uspjeh i onda dade znak Delarocheu i svojoj majci, da im se približe:

»Ujače,« reče ona sjajući od radosti zbog vesele novosti, što će je reći, »imam dobru vijest da ti javim. Ti si mi više puta rekao, kako bi bio sretan da možeš sudjelovati u narodnom hodočašću u Lurdu; i ja sam dobro osjećala, ako ne pođeš, da će to biti samo zato, da se ne rastaješ od mene... Evo dakle! Ti ćeš moći zadovoljiti svojoj dvostrukoj želji: da putuješ u Lurd i da se ne dijeliš od mene; jer ja ću te pratiti.«

Sav sretan slikar se već spremao da svome šurjaku izreče hvalu. Ali Mariza mu ne dade govoriti:

»Čekaj, to još nije sve... Ima još nešto ljepše... Ne ću te pratiti ja sama... Mama... i tata, on sam ići će s nama.«

»To je samo zato, da ne žalostim ovu malu!« požuri se da kaže pisac.

Pavao Delaroche mu pruži ruku:

»Ma kakav bio razlog tvojoj odluci, Petre, dopusti da se radujem... Ja nipošto ne bih mogao pomisliti, da se ti protiviš doći onamo iz straha, da ćeš otkriti istinu i da ćeš je kao pošten čovjek, kakav ti jesi, morati priznati.«

»Istinu, dragi moj tata,« šalila se Mariza, »jer već je imaš evo pred očima... jer kako sada ne bi vjerovao u čuda, kada si ti pristao da pođeš u Lurd?«

9. Lurdsko čudo.

Kad su prekosutra porodica Montbreuil i Pavao Delaroche izlazili iz vlaka, bezbrojno se mnoštvo tiskalo na kolodvoru u Lurdu. Očekivali su »Bijeli vlak.«

»Ovako se zove«, tumačio je slikar, »vlak, u kojem su sabrani najteži među najtežim bolesnicima, potpuno neizlječivi slučajevi, najočajniji, napala u agoniji, u kojih se sa biljegom teške patnje spaja biljeg smrti. Sakupljaju ih u Parizu i povjeravaju sestrama reda Uzašašća; ova se jadna povorka izabrane bijede i najkrajnje patnje, a ipak nosilica najveće nade, kreče na put prema onome gradu, gdje stanuje još jedina nada, da bi mogli biti spašeni... Uostalom, vlak će odmah stići, jer svi ga ovi ljudi ovdje čekaju, i ništa nas ne priječi, da i mi čekamo, samo ako se ne bojite, da će prizor na nas učiniti odviše težak dojam.«

Mi znamo, da se Montbreuil silno bojao svega, što bi ga sjećalo na smrtnu sudbinu čovjekovu i nesigurnost njegova zdravlja. A njegova žena ne bi nipošto bila spremna da gleda tuđu bijedu i nevolju. Tako su oni već htjeli da odbiju ovaj prijedlog, ali Mariza ih preteče:

»Dabome, da ćemo ostati. Ako je i bolan pogled na našu braću, koja pate, to ipak oplemenjuje našu dušu i svakako je to divno pomagalo, da se pridigne Bogu.«

Iza ovih riječi supruzi se više nijesu usudili govoriti o odlasku. Oko njih bila je poučljiva slika dobrotvornosti, koja se sprema na rad. Više se od tri stotine bolničara spremalo da vrši dužnost s predanošću, koja im se odražavala na licu. Kolica i nosiljke bili su poredani u dugačkom redu, dokle je sizalo oko. Pokazivali su grofa Beauchamps (Boša), predsjednika stalnoga udruženja za dočekivanje u Lurdu i starostu Bratstva, koji je došao da sudjeluje kod dočeka.

Najednom se začuje žamor, koji se sve više širio i jačao. Dvije riječi letjele su od usta do usta : »Evo ih !« I drhtat prođe kroz mnoštvo.

»Bijeli vlak« polako je ulazio u stanicu i činilo se, da sve oči, pune radoznalosti i uzbuđenja, žele da prodru pogledom kroz stijenke vagona, da onim patnicima, koji su se krili iza njih, neposredno iskažu svoje veliko saosjećanje Ali najednom se na svim licima opazi zapanjenost Svi su mislili, da u unutarnjosti mora da tišinu potpune klonulosti prekidaju sami glasovi jadikovanja i plača, kadli se začuju glasovi jasni, sigurni, kao da dolaze od zdravih ljudi : bolesnici su pjevali himnu »Magnificat«.

I to je bilo tako dirljivo, ova velika nevolja, koja je pjevala, da su na svim očima zasjale suze, i svakoga je iznova obuzeo drhat

»Nije li ovo veće čudo«, poviče Pavao Delaroche, »ovaj duševni zanos u ovih bića tako blizih smrti, da su neki bez sumnje već i na putu izdahnuli ; tako su izmučeni od bolova, da se njihov jauk za cijeloga puta nije prestao razlijegati ; tako su iscrpeni, da su čas prije mogli jedva učiniti kakvu kretnju, a još manje su mogli govoriti ; nije li čudo da se od samoga toga, što ulaze u grad Djevice i Njezinih čudesa, čini najednom, da ti ljudi više ne trpe, u njih nestaje izraza ljudi u agoniji, oni sjaju od radosti i imadu dosta snage, da glasom, koji ne pokazuje nemoći, pjevaju svoju pjesmu vjere i nade ?«

»To je vrlo dirljivo...« ogradi se Montbreuil, ali glas ga je izdavao od uzbuđenosti

Međutim su se nosači u pratnji svećenika i redovnika užurbali oko izlaza i Bijeli vlak počeo je otkrivati bolnu tajnu svoje unutrašnjosti. Bol, samilost, uzbuđenost javljala se u gledalaca, dok su se javljali sušičavi, uzeti, bolesni od kostobolje, od raka, koje unutarnje upale, rane i čirovi čine napola mrtvacima, i mnogi, mnogi drugi, sve neizliječivi, očajni slučajevi. A Bratstvo Spasa prenosilo ih je u redu, disciplini, gotovo šutke, sigurno i pažljivo na nosiljkama do automobilskih prevoznih kola, koja su ih prevozila u bolnice I tako je tri stotine i četrdeset* ljudskih

* Ovaj je broj točan kao i svi podaci, koji se tiču narodnoga hodočašća g. 1926., što ćemo ih dalje navoditi.

ruševina iskrcano iz vlaka, prolazilo pred očima Montbreuil-a i slikara, koji se nijesu mogli udaljiti od ovoga tužnoga prizora, kao da su nejasno slutili, da se beskrajna sućut, kojom su bili prožeti, može prenijeti na svakoga od bolesnika i barem malo olakšati njihov jad

— — — — — — — — — — — — — — — —

Čim su izašli iz kolodvora, opaze neobičnu živahnost To je zapravo bio dan dvadesetoga kolovoza, kada je počinjalo narodno hodočašće, i od ranoga jutra vlakovi su iz Pariza, d'Orleans-a (d'Orlea), Bordeaux-a (Bordo), Nice (Nis), Marseille (Marsej), Verdun-a (Verde), dovozili ogromna mnoštva putnika, koji su željeli biti nazočni kod svečanosti u Spilji u deset sati kod proslave šezdesete godišnjice posvete kripte i krunisanja Djevice. Govorilo se na temelju ozbiljnih podataka : kad je otac Padde progovorio u svojoj propovijedi kod svečanosti, da ga je slušalo više od dvadeset tisuća ljudi. Porodica Montbreuil i Delaroche osjetili su kraj živih vlakova nazočnost nečega velikoga, čega je bio pun zrak oko njih.

Pošto su našli stan u hotelu, slikar je htio da svoga šurjaka i svoje odmah odvede do legendarne špilje, gdje se je osamnaest puta Marija javila Bernardici Soubirous i koja je, razumljivo, najvažnije središte pobožnosti u Lurdu.

»Pa idemo,« pristane romanopisac sa snishodljivim smiješkom.

Oni se upute među ljudskom vrevom, koja je sve više rasla, što su se jače približavali bazilici. Najednom ugledaju crkvu kako se sa svoja tri vrška diže prema nebu kao trostruki čin vjere. Beskrajno mnoštvo svijeta vrvilo je na trgu pred crkvom, na stubama i na zračnim kamenitim galerijama, kojima se prilazi. Kad su prolazili ispod lukova ove kružne građevine, u smjeru prema Vrelu, s teškom su si mukom krčili put, a kad su došli do špilje, morali su se odreći želje, da se posve približe ogradi, koja zatvara unutrašnjost, jer se mnoštvo bilo tako zgrnulo i teško se pokoravalo opomenama i odredbama dobrovoljnih redara Bratstva Spasa, koji su pod zapovjedništvom grofa Lestrade de Carti uz pomoć zapovjednika Saint-Rémi i generala d'Aboville nastojali da uzdrže red.

Oni dakle stanu na mjestu ; Pavao Delaroche, Mariza i gospođa Montbreuil spuste se na koljena ; romanopisac naklonivši glavu osjeti i protiv svoje volje, da se u njemu javlja neka duboka uzbuđenost.

On je poznavao to čuvstvo, jer je ono sačinjavalo bitni dio njegovoga djetinjstva, koje se u ovaj čas nanovo rađalo u njemu U njegovu duhu, a još više u srcu, oživio je čitav niz slatkih sjećanja sa čudnom nekom snagom i jasnoćom, koja uvijek ostaje uz uspomene iz mladosti, često i vrlo davne Vidio je u duhu svoju majku, kako ga uči ljubavi i poštivanju Boga, svoju majku, divno biće, u koje je bila jednako nepokolebiva vjera, kao i ljubav prema djetetu, dobrota i pažnja Njegove se oči najednom ovlaže i u isti čas poštovanja prema nezaboravnoj pokojnici, ne mogavši odoljeti, on se spusti na koljena.

Nekoliko časaka promatrao je crnu udubinu u pećini : i u unutrašnjosti bilo je veliko mnoštvo zavjetnih darova svake vrsti, gorjela je množina svijeća poklonjenih iz pobožnosti ili kao zavjetni dar. Nije mogao da se otme, a da se ne sjeti divne zgode. Objavljenja, koju je čitao još nekoć, dok je vjerovao. »Pa ipak,« pomisli on, »ako bi doista postojala ona, koju Djevicom nazivaju oni, koji vjeruju, i ako se je doista ukazala u udubi pećine, na mjestu, koje mi je pred očima i gdje sada stoji kip od Fabisch-a, i ako su ova mjesta, gdje ja sada dišem, bila doista svjedocima takvih čudesnih događaja...« Prođe ga drhat od nečega natprirodnoga, a duša mu se uzdigne u snažnom zanosu. Ali najednom se zastidi svojih misli i osjećaja, trgne se svom snagom i upravi se na noge i reče :

»Šta je dakle ! Šta se to sa mnom zbiva ?... Jesam li poludio ?«

Kad su krenuli natrag, na povratku se zaustave kod dva prizora, koji su ih ispunili neizrecivim ganućem. Najprije kod piscina, gdje su vjernici na tisuće molili Boga, da ozdravi njihova bijedna tijela, što su ih članovi i članice Bratstva kupali u čudotvornoj vodi ; zatim, kako su već bila četiri sata, na prostoru pred crkvom, gdje je prolazila procesija. Tu se ponavljale iste molitve veličanstveno uvećane glasovima od dvanaest tisuća hodočasnika, što je molilo za četrnaest

stotina bolesnika različite vrste, što su se poredali na nosiljkama i kolicima.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Sutradan dvadeset i prvoga kolovoza Pavao Delaroche pokuša da sazna, gdje se smjestila gospođa Ducreaux. Sazna, da se nalazi u bolnici Naše Gospe od Bola, i pođe onamo s porodicom Montbreuil. Došli su upravo u času, kad je lurdski biskup, presvijetl Schoepfer posjećivao bolesnike. Oni su sa zahvalnošću k njemu obraćali lica, a biskup ih je blagim riječima hrabrio i tješio. Luj Ducreux sjedio je kraj uzglavlja svoje majke. Kad opazi svoje prijatelje, javi se na njegovu licu časkom radosno iznenađenje, ali on im žalostan pođe u susret.

„Dakle, kako joj je ?« — upita slikar.

Mladić obori glavu :

»Ah, ništa nije bolje...« odvrati on glasom punim tuge.

»Uronili su je u vodu u piscini, postavili su je, gdje je prolazio Sveti Sakramenat, pila je vode u Spilji, ali sve uzalud... I dalje joj olakšavaju boli injekcijama seruma... i hrane je pomoću cijevi, koja je spuštena u želudac... Daju joj samo mesnoga soka, peptone i šampanjskoga vina, a ona ipak gotovo sve povrati. Imala je u ovo vrijeme, otkad smo ovdje, i krvarenje crijeva... Ja se samo pitam, kako još živi... Ah, ja više nikakve nade ne polažem u Lurd... Ali čudno je, da se ona još uvijek nada... I čas prije mi je to još rekla.«

»Ona ima pravo, reče Delaroche, treba se nadati do posljednjeg časa... Bog hoće kadgod da ljudi dobro zasluže ozdravljenje prije nego li ga dade. Zato i produžuje kušnju.«

Dok su Delaroche i porodica Montbreuil bili u bolnici, dogodilo se nešto, što je smelo njih, kao i sve one, koji su bili nazočni. Jedna žena, koja bijaše velikim čudom ozdravila godine 1925., došla je, da vidi onu bolničku dvoranu, u kojoj je prošle godine na smrt bolesna bila smještena. Druga neka bolesnica, bolesna na plućima, koja bijaše prošle godine također došla, da ozdravi, a ove se godine opet vratila s istom nadom, prepozna je i pruži prema njoj ruke. I ove se dvije žene zagrle, a bolesnici zasja srećom lice već žigosano znakovima smrti. Najednom se ona naglo

pridigne u svome krevetu, upre snažno pogled u ovu, koja je čudom ozdravljena, i poviče glasom neizmjerne sreće :

»Ah, sada mogu umrijeti ; vidjela sam čudo !« — zatim padne na uzglavlje : bila je mrtva.*

Ovaj prizor snažno je potresao Petra Montbreuil-a. Mora da je pokojnica na ovoj čudom ozdravljenoj opazila nevjerojatne promjene, da je toliko povjerovala u čudo, da je umrla od uzbuđenosti.

»No, zaključi on, tu se radi o slučaju histerije i duševne poremećenosti... Ona je sušičava žena trpjela i od vjerskoga ludila.«

Ipak se je toga dana onaj događaj mnogo puta ponavljao pred njegovim duševnim očima. Toga je dana u pratnji slikara i svoje žene i kćeri bio nazočan kod svečanosti, koja ga nipošto nije ostavila ravnodušnim. Pred dvadeset tisuća hodočasnika svećenstvo je veličanstveno slavilo dvadeset i petu godišnjicu Posvete Krunice. Pjevački zborovi Sv. Cecilije u Lurdu i zavoda sv. Bernardice otpjevali su kantatu Preblaženoj, koju je komponovao kanonik preč. Davros, koji je ravnao i izvedbom. Iza toga započe svečanavo služba, koju je služio monsinjor Ricard u nazočnosti desetorice drugih prelata. Među ovima mogao si opaziti kardinala Maurini-a, nadbiskupa iz Lyon-a, lurdskoga biskupa Schoepfer-a, monsinjora Baudrillard-a, rektora katoličkoga instituta u Parizu. Iza Evanđelja uze riječ monsinjor Rumeau, biskup od Augersa i znameniti govornik. Prije dvadeset i pet godina on je bio jedan od onih, koji su bili nazočni kod liturgičkoga krštenja Svete Krunice. Po svome običaju on je govorio neobično snažno i rječito, i u onome ogromnom mnoštvu, što se zgrnulo na prostoru pred crkvom, kod ograda i puteva prema Kalvariji, svaki je pojedinac osjetio, da ga dira dah krila njegove moćne riječi. Svoje razmatranje on završi potresnom molitvom Gospi od Krunice. Služba se Božja nastavi. Živa vjera, što je prožimala nazočne vjernike, očitovala se u hilja-

* Ovaj je događaj u časopisu Liberete'du Sud-Ouest priopćio gospodin René Gael, koji je čuo od same one, koja je čudom ozdravila. Njegov članak o narodnom hodočašću g. 1926. dao nam je dragocjene podatke za ovo poglavlje.

Slikar Delaroš nije držao svoj rad ničim prema i najmanjem djelu Božjem

dama znakova. Sunce je slalo svoje najljepše zrake, kao da je svojim najdivnijim sjajem htjelo da uljepša ovu svečanost. Bezbrojni glasovi zapjevaju Ave Maria i ovim se završi svečanost.

Uveče, dok je prolazila procesija sa svijećnjacima, on osjeti, da je neobično ojačalo ovo čuvstvo, koje je jučer u njemu iskrslo pred Spiljom. Pred njegovim očima prolazila je u noći sjajna Pokaznica, a čitav sat i po redala se za njom procesija i uzduž grada, na trgu pred crkvom nizao se beskrajni niz plamećaka od voštanih svijeća, dok su pjesme i molitve napunjale ogromni prostor : u njegovom mozgu iskrsle su takve slike, u srcu mu se probudila takva čuvstva, te mu se činilo, da sa svom dubinom vjere proživljava neke predivne časove svega života : prvu sv. Pričest i uskrsne duhovne vježbe. I u času, kad je veliko zvono sa stolne crkve zazvonilo Zdravo Marijo napunjajući zrak i duše ljudske tajnovitim valovima, on stavi ruku na oči, na koje su navirale suze, i protiv svoje volje on združi svoj glas sa glasom mnoštva u jednom neizmjernom »Vjerujem«, koji se dizao put neba.

Nešto kasnije on je dugačke sate ležao u svom krevetu, a da nije mogao zaspati. Kao u streljačkom jarku u vrijeme rata, kao onoga dana, kad mu je njegova kćerka nametnula misao o potrebi neke pravde iza ovoga smrtnoga života, u njemu se svom snagom javi nemir i pitanje, što ima s onu stranu groba, i snažno osjećanje besmrtne duše i potrebe Boga.

— — — — — — — — — — — — — — —

Sutradan dvadeset i drugoga kolovoza, premda je bio nazočan kod dirljivoga obreda pred spomenikom Zahvalnosti, njegovo naginjanje ateizmu postane najednom vrlo jako. Drugoga dana on porugljivo upita Pavla Delaroche-a : »No dakle, a gdje su čuda ?... Čini se, da se ta ne viđaju prečesto.«

I istim načinom, jednako porugljivo upita svoga rođaka, ne bi li on svojim vezama sa »pravovjernim narodom« mogao izraditi, da se njemu, ma da nije liječnik, dade pristup u Ured za liječničke konstatacije.

Slikar je baš poznavao doktora Vallet-a, predsjednika Ureda, i tako je bez teškoća mogao uslišati želju piščevu.

»Ali, reče liječnik, ova preporuka nije bila ni potrebna ; ja bih Vas i onako primio. Pače se uvijek osobito radujem, ako mogu ovdje primiti takve ljude, kojih će svjedočanstvo poslije imati osobitu važnost... Jer iza tolikih drugih ljudi, od kojih mnogi zauzimaju uvažena mjesta u svijetu naučnom ili čisto intelektualnom, među najvećim duhovima ovoga vremena, i Vi ne ćete moći drugo, nego da priznate, da se oni slučajevi ozdravljenja, koji se smatraju čudom, stavljaju pred takav ispit i pred odbor za istraživanje, koji su se okružili i snabdjeli svim mogućim jamstvima. Ali prije nego li budem imao čast da vas uvedem u ured, dopustite da svršim s ovim gospodinom...«

On pokaže na jednoga novinara, koji je bio došao upravo zato, da pita o ozdravljenjima ove godine.

»Ozdravljenja, objašnjavao je liječnik, ja bih vam mogao pokazati više takvih, i koja možda nijesu bez vrijednosti. Vidite na primjer ovu ženu, koja je došla u subotu uveče nošena od doista bezbrojnog oduševljenog mnoštva. Ona je govorila, da je ozdravila ; to je moguće, ali...«

»Mislim, da se jedno istraživanje ne može provesti u dvadeset minuta...«

»Možda niti u dvadeset dana. Liječnička su svjedočanstva bez vrijednosti, ako nemaju one savršene točnosti, što je daje znanstvena jasnoća, pred kojom se ne može drugo, nego se pokloniti. Ozdravila ? Možda, ali pustimo, da svoje učini vrijeme, koje je naš najsigurniji i najpotrebitiji saradnik.

»Dakle vi u ovom slučaju čekate...«

»U ovom slučaju i u mnogo drugih i pače, bez sumnje, kod svakoga slučaja. Vidite : Ja imam u ovaj čas oko sebe pedeset i šest liječnika. Što dolaze oni ovamo tražiti ? Činjenice, koje govore, liječničku stvarnost, sigurnu građu, na kojoj će moći da vrše svoja zvanična istraživanja bez opasnosti da zalutaju na krivi put. Oni sve to žele, a moja je dužnost da udovoljim njihovoj želji.«* Zatim su pred očima Petra Montbreuil-a

* Ovdje su točno navedene riječi, što je doktor Vallet za narodnoga hodočašća g. 1926. rekao gospodinu René Gael-u, uredniku Slobode Jugozapada (Libereté du Sud-Ouest). Riječi prenosimo iz ovih novina, u kojima ih je gospodin Gael zabilježilo.

istraživali više slučajeva, i on je doista, po duši i savjesti, morao priznati, da su doktorove riječi točno izražavale duh i način, kojim je odisao rad Ureda za konstatacije.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Sutradan, 24. kolovoza, posljednji dan narodnoga hodočašća, dogodio se onaj natprirodni događaj, po kome je Petar Montbreuil natrag zadobio vjeru izgubljenu od davnoga djetinjstva. Potaknut nekom novom nadom Luj Ducreux bijaše rano ujutro pohodio Pavla Delaroche-a u hotelu.

»Mami je bolje, poviče on radosno... Sinoć, pošto je pila čašu vode iz Spilje, osjetila je nešto malo teka, a vi znate, da već mjesece i mjesece ona nije znala, što je to osjećaj gladi... Dali su joj dakle malo hrane i, što je sasvim neobično, ona nije povratila. Malo prije uronili su je u vodu piscine, i rekao bih, da je njezino poboljšanje nešto veće... Ona se osjeća manje klonula i opet je zadržala ono malo lake hrane, što su joj dali da uzme... Oh, kad bi mogla ozdraviti!«

I lice se mladićevo zasja tračkom one sreće, koja bi ga ispunjala, da se zbude takav čudesan događaj.

— — — — — — — — — — — — — — — —

Poslije podne dođu dakle porodica Montbreuil i Pavao Delaroche u vrijeme procesije na onaj prostor pred crkvom, gdje je u nizu drugih bolesnika gospođa Ducreux očekivala da prođe Sv. Sakramenat. Luj, koji je stajao pokraj nje, dade im znak i oni dođu te stanu pokraj majke i sina. U narodu nastade neko komešanje : procesija je počinjala.

Podigoše se običajni uzvici, usklici zanosa, pobožnosti, molbe ; klicali su i zdravi i bolesni, koliko su još moli imati snage, okrećući se onamo, gdje je svećenik nosio Pokaznicu. »Glasovi su govorili : »Gospodine, mi Ti se klanjamo.« — »Ti si moj Gospod i moj Bog.« — »Adoremus in aeternum.« — »Gospodine, ako hoćeš, Ti me možeš ozdraviti.« — »Gospodine, reci samo riječ i ja ću biti zdrav.« — »Parce Domine.« — »Gospodine, onaj, koga Ti ljubiš, bolestan je.« — »Gospodine, daj da progledam.« — »Gospodine, daj da prohodam.« — »Gospodine, daj da čujem.« — »Majko Spasiteljeva, moli za nas.« — »Zdravlje bolesnih, moli za nas.« — »Monstra Te esse matrem.«

»Nebo« se nekoliko časaka pomicalo sve dalje, a da sve dosada nije iza sebe ostavljalo drugo, nego lica s izražajem očaja i klonulosti, kad li najednom odjekne krik i začuju se riječi :

»Mama, mama je ozdravila !«

Upravo u onom trenutku, kada je svećenik nagnuo prema njoj Pokaznicu, gospođa Ducreux osjeti, da je u nju ušla kao neka struja života, i ona se pridigne na nosiljci i odmah zatim, bez vidljivoga napora, ispravi se na nogama. I sada, dok ju je Luj, pun upravo bezumnoga veselja, stiskao u svome naručju, svjetina, koja nije mogla vjerovati svojim očima, motrila je puna radoznalosti i divljenja ovaj kostur, s užasno mršavom glavom i licem kao u agoniji, koji je bez ičije pomoći uspravno stajao.

Ipak prisile čudom ozdravljenu da legne na nosiljku, da je odnesu u Ured za konstatacije. Kad stignu onamo, ona siđe sama, s radosnim izražajem u licu, govoreći, da je gladna kao vuk i otklanjajući svaku pomoć ode sama k liječnicima. Kad je ovi opaze kako dolazi, pomisle, da sanjaju.

»Ta sjednite, vi ćete se slomiti«, reče doktor Vallet.*

Zatim doda :

»To nije samo čudo, to je uskrsnuće.«

»Doista doktore, reče Montbreuil, koji bijaše ušao u pratnji gospođe Ducreux, jer ja, koji poznajem ovu ženu, mogu potvrditi, da ona tako reći ustaje iz groba...«

»Dakle, gospodine Nevjerniče, upita praktični katolik doktor, »vjerujete li sada, da postoji Natprirodno ?... Jer akov am se ovaj dokaz ne čini dostatan, ja bih vam mogao još danas, navesti tri druga slučaja čudotvornoga ozdravljenja, koja su se dogodila za vrijeme ovoga narodnoga hodočašća : ozdravljenje sestre Izabele, bolničarke u bolnici Sabran u Giens-Hyeres, koja je ozdravila od Pottove bolesti vratnoga i prsnoga dijela hrptenice, od čega je trpjela osamnaest mjeseci ; slučaj gospođice Marije Fougeray,

* Ove riječi i ono, što slijedi, točno je onako izgovorio dr. Boissarie (Boazari) gospođici Henrijeti Hauton (Oto) čudom ozdravljenoj g. 1908. Pojedinosti njezine bolesti i prilike ozdravljenja većim su nam dijelom poslužile kod opisivanja gospođe Ducreux.

trgovkinje rublja u Hotel-Dieu de Laval, koja je ozdravila od nasljedne, bacilima prouzročene upale potrbušnice i slučaj gospođice Augustine Augault de Craon najčudnovatiji od sva tri, kod koje je neki fibrom (izraslina), teška otprilike devet kilograma, nenadano i potpuno iščezla.

»Ja, dokrore, reče romanopisac, ja to kažem bez oklijevanja iz sve dubine svoga bića...«

Zatim načini kratku stanku, kao da hoće da dade više snage svojim riječima, a zatim dubokim i svečanim glasom ispovijedi :

»Ja vjerujem sada u čudesa, u Boga, čija su ona djela, i u sve, što nam zapovijeda da vjerujemo Crkva, kojoj je Bog naredio da nas rasvijetljuje na zemlji.«

— — — — — — — — — — — — — — — —

Časak kasnije Petar je Montbreuil okružen Marizom, svojom ženom i Pavlom Delaroche-om klečao pred ogradom Spilje i puštao da mu iz srca izviru molitve njegovoga djetinjstva. Najednom se kraj njega začuje usklik : Čovjek, koji je klečao i molio kao i on, usklikne :

»Montbreuil ! — Je li moguće !«

Pisac prepozna Vincencija Leverriera, slavnoga filozofa materijalistu, koga je čudotvorno ozdravljenje njegove kćeri lanjske godine vratilo katolicizmu, i čiji je primjer on prije kratkoga vremena odlučno odbijao.

»Vi ste Leverrier !«

»Da, ja sam ushićen, ali iznenađen, što sam Vas zatekao na ovome mjestu i u takvom položaju, vas, pisca ateistu...«

»A sada vjernika, kao što ste i Vi, koji se vratio vjeri svoje mladosti i svojih pređa, i još vjeri svoga razuma, jer sam se uvjerio o istinitosti čudesa.«

Lice Leverrier-ovo zasja onom radosti, što se javlja u revnitelja neke vjere, kad se nađu s novostečenim drugim vjernikom.

»Radujem se zbog vas, prijatelju, reče on s nekom osobitom toplinom, jer nikada vam ne bih mogao dosta iskazati, kakvo neiscrpno vrelo smjelosti, snage,

nade i utjehe znači u životu vjera u život iza groba, u Boga i besmrtnu dušu.«

I na njegovom visokom čelu mislioca sjalo je kao neko dvostruko svijetlo njegova duha i njegove vjere.

— – - — - — — — - — — — — — —

Sjutradan rano ujutro Alica Ducreux i mala Denisa prime brzojav, koji im je javljao divnu novost, s koje malo da nisu pomahnitale od sreće:

»Vidiš li! — Vidiš li! — poviče djevojčica jedva disući od sreće i uzbuđenosti... Ja sam bila tako sigurna, da će sveta Djevica ozdraviti mamu. Oh, dobra, Sveta Djevice! Oh, draga Naša Gospo Lurdska!«

Sva predana zahvalnosti i velikoj ljubavi za Majku Spasiteljevu ona pohita u kutić, gdje je kao obično bila smještena malena statua Bezgrešnoga Začeća, odmota je iz svilene tkanine te ju je dugo cjelivala i pritiskivala na srce.

U vrijeme ručka vidjelo se, da je svu zaokuplja neka misao, koju ne može odagnati.

»Znaš li ti, je li cvijeće sada skupo?« — upita sestru.

»Doista ne znam. Ja ne poznajem cijena luksusnih stvari, a znaš i zašto. Ali čemu to pitanje?«

»Tako, vidjet ćeš.«

Ona zašuti, još uvijek zamišljena, pa onda doda iza nekoliko časaka.

»Morala bi danas prodati mnogo novina...«

Uveče, kad se je vratila s posla Alica Ducreux opazi prizor, koji joj je rastumačio sanjarski izražaj i riječi Denisine: Na krevetu, jedinom pokućstvu u sobi, bila je postavljena daska za gladčanje posuđena od neke susjede i dijelom pokrivena svilom. U sredini, okružena cvijećem i upaljenim svijećama bila je mala statua Gospe Lurdske. Pred ovim ovako udešenim oltarom klečala je mala Denisa i sklopljenih ruku, i očiju uzdignutih prema Majci Božjoj molila se s takvim žarom, da ju nije smela ni škripa vrata, koja su se otvorila i zatvorila. Alica se približi djevojčici, ali ova kao da ništa ne čuje, molila je dalje.

»Denisa!« pozove je ona.

Denisa ne odgovori i ne mače se.

»Čuješ li, Denisa?«

Ali Alica trgne natrag ruku, kojom se htjela dotaći Denise. Kad ju je izbliže pogledala, osjeti neko veliko poštovanje... Djevojčica se činila kao mrtva za ovaj svijet; tolikom se snagom odražavalo divljenje i zahvalnost prema Onoj, koja je spasila njenu majku. Na djetetu se odražavala neka vrsta ekstaze (zanosa), dok je ostala nepomična u položaju najslavnijeg Prikazanja kao uskrsla slika Bernardice...

O PISCU OVE KNJIGE.

Pisac ovog romana, Jean-Charles Reynaud, jedan je od savremenih manje poznatih francuskih pisaca, koji je sebi, rekao bih, uzeo za glavni zadatak, da piše t. zv. filmske romane, i što je najzanimivije, ti su filsmski romani pisani u katoličkom duhu i s katoličkim sadržajem. Ti filmski romani imadu sadržaj, koji je obrađen i za film, ali valja istaknuti, da je ipak svaki taj roman nezavisan od filma, to jest samostalno obrađen kao roman, kao što je i samostalno obrađen za filmsko prikazivanje. Dakle veza je između tih filsmkih romana i filma samo u naslovu i u glavnom sadržaju, a u formi i u obradbi se razlikuju.

Roman »Lurdsko čudo« (»Le miracle de Lourdes«) roman je iz savremenog pariškog života. Radnja se događa godine 1926. Tu nas pisac vodi u pariško društvo, koje se kreće oko sviju mogućih velegradskih atrakcija: šport, crnački jazz-band, fox-trott itd. To je okolina, u kojoj se kreće pisac romana Pierre Montbreuil, bezvjerac, otac Marize, glavne junakinje ovog romana. S druge je strane ujak Delaroche, slikar, koji je pun vjere. Njemu se priklanja Mariza, koja pomalo ostavlja velegradske zabave te zalazi u niže slojeve, pune bijede i stradanja. Svi se na koncu nađu u Lurdu, gdje se otac Marizin, vidjevši na svoje oči jedno lurdsko čudesno ozdravljenje, od bezvjerstva obraća k vjeri. Usred romana prekida pisac radnju i prenosi čitatelja u doba lurdskih ukazanja. Tu se u romanu susrećemo s filmskom tehnikom. Zato, što taj historijat lurdskih ukazanja nema veze s romanom, nego je tek umetak, u ovom je hrvatskom izdanju taj dio ispušten, tako da je ovdje donesen samo roman kao jedinstvena cjelina.

Pisac Reynaud napisao je još više takvih filmskih romana. Dapače i o samom Lurdu. To je roman »Lurdska tragedija« (»La tragedie de Lourdes«), u kojem je glavni junak medicinski učenjak, profesor Vincent Leverrier, koji ne vjeruje ni u što nego samo u medicinsku znanost, ali kad ta medicinska znanost nije mogla da izliječi njegovu rođenu kćer Suzanu od neizlječive bolesti i kad je ona u Lurdu pred očima svog oca bezvjerca čudom ozdravila, doživi učenjak u svojoj duši preobraženje. S dubokom vjerom pada on na koljena i ljubi pokaznicu, koju mu pruža svećenik i u kojoj je pod oblikom bijele Euharistije Onaj, koji je ozdravio njegovu kćer. U tu vrstu romana ubraja se i roman »L'agonie de Jerusalem« od istoga pisca, koji nam tu osvjetljuje anarhističke ideje i djela, te kao što je u središte prađašnjih dvaju romana postavio Lurd, tako u ovom postavlja Jerusalem, Svetu Zemlju.

Ova vrst romana kod nas dosad još nije bila poznata. Zato će, uvjereni smo, mnogi čitatelji s radošću pozdraviti ovaj roman, zanimiv po sadržaju i po obradbi i ilustriran slikama iz filma istoga imena.

Dr J. A.

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA

izdaje izbor najzanimivijih i zaista dobrih romana iz književnosti sviju naroda, a ti su romani najviše namijenjeni porodici i mladeži.

PRVO KOLO:

1. **Deželić st.:** Mandaljena pobjednica . . . Din 15.—
2. **Delly:** Bijela mačka . . . . . „ 15.—
3. **Pregelj:** Božji međaši . . . . . „ 15.—
4. **Barclay:** Kroz vrtna vratašca . . . . . „ 15.—

DRUGO KOLO:

5.-7. **Sienkiewicz:** Quo vadis ? (528 strana) „ 45.—
8. **Zeyer:** Tajna lijepe Cvijete . . . . . „ 15.—

TREĆE KOLO:

9. **Twain:** Pustolovine maloga Tome . . . „ 15.—
10. **Monlaur:** Suzana . . . . . „ 15.—
11. **Strachwitz:** Roman jednoga kapelana . „ 15.—
12. **Binički:** Ivan Hrvaćanin . . . . . „ 15.—

ČETVRTO KOLO:

13. **Stjernstedt:** Roman jedne žene . . . . „ 15.—
14. **Newman:** Kalista . . . . . „ 15.—
15. **Ujević:** Mladost Tome Ivića . . . . . „ 15.—
16. **Delly:** Dva srca . . . . . „ 15.—

PETO KOLO:

17.-20. **Sienkiewicz:** Ognjem i mačem (768 str.) „ 60.—

ŠESTO KOLO:

21. **Stevenson:** Zlatni otok . . . . . „ 15.—
22. **Jurkić:** Čipke (ilustrirao Gabriel Jurkić) . „ 15.—
23. **Remizov:** Na modrom polju . . . . . „ 15.—
24. **Coloma:** Tajna Zelene Ptice . . . . . „ 15.—

SEDMO KOLO:

25. **Reynaud:** Lurdsko čudo . . . . . „ 15.—
26. **Deželić st.:** U pandžama lava (ilustr. urkić) „ 15.—
27.-8. **L' Ermite:** Kako sam ubila svoje dijete (264 strane) . . . . . „ 30.—

OSMO KOLO:

29.-32. **Sienkiewicz:** Križari (800 strana) . . „ 60.—

DEVETO KOLO:

33.-34. **Deželić st.:** Prokleti grad (370 strana) „ 30.—
35. **Delly:** Tajna riječke Lusette . . . . . „ 15.—
36. **Baar:** Za kravicu (seljački roman) . . . „ 15.—

KNJIŽNICA DOBRIH ROMANA

ZAGREB, TRG KRALJA TOMISLAVA Br. 20.